

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS za KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA I | 15 JULI—SEPTEMBAR 1933 | KNJ. I Sv. 6-8

BUNJEVAČKO KOLO

OMLADINSKI ČASOPIS za KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA I | 15 JULI—SEPTEMBAR 1933 | KNJ. I Sv. 6-8

Nesuđeni popo

E, kaže, tako bio čovik i žena; imali oni tri sina. Ta trojica su se uvijek međ' sobom svađala. Najvećma je zato bio omržen najmlađi sa starijom dvojicom. A to zato, što se on uvijek trpo u njeve poslove. Ocu dosadilo da uvijek gleda kako se nji trojica svađaju, pa i' jednog dana pozove i kaže: „Sinovi, vi ste svi narasli i ne možete da se složite kod kuće, zato idite u svit i svaki za sebe nek' zarađiva kako zna.“ I tako nji trojica krenu. Kad su došli do jednog raskršća tu su se rastali i svaki je pošo na svoju stranu. Dva starija su očla i nije se za nji' više znalo jesu l' živi, je l' nisu, glavno to da od nji' više nije bilo ni traga ni glasa.

A najmlađi je išo po svitu i išo, al' nikako da se digod skrasi. Što počne sve ostavi. Tako dođe u niku varoš i namisli da tu ostane. Sad kad je osto, tražiće on kako misto. Ode na zanat, al' ne potraja dugo ostavi on to. Onda se počne trgovinom baviti, al' badavad, ni to mu nije išlo od ruke, mani se trgovanja. I on opet ost'o brez posla. Ide on tako, tamo vamo po varoši i ugleda jedared jednu kuću s velikim tornjom, a još vidi kako tamo tušta svita ulazi i izlazi. Ajd i on tamo. Kad doš'o, pita on tamo jednog čovika, šta je to. „Pa to je crkva, tu se moli Bog, ako očeš da budeš sričan i da ti se ispuni želja.“ Misli se on, pa i on ništa želi, ajd ide se moliti Bogu. Tako on ode u crkvu jedared, pa dvared, pa i čitave nedilje i uvijek moli Boga, da mu da, da što god postane od njeg. I kad je već tío da ne dođe više u crkvu padne mu na pamet onaj čovik što ide po crkvi i pali sviće. Pa taj poso nije rdav, računa on u sebi, te hajd kod pope. Kad je očo kod njeg kaže mu da bi tío onaj bit što pali po crkvi sviće i onda posli kupi u jednu kesu novaca od svita. Popo najpre nije znao šta ovaj oče, al' se onda siti da on oče crkvenjak da bude. Ajd šta će s njim. Vidio ga je čitave nedilje kako moli u crkvi i primi njeg popo za crkvenjaka. Tako je svaki dan sad palio sviće i kupio lemoziju u crkvi. A kad popu kudgod zovu u sva-tove, je l' digod na kaku čast, onda i crkvenjak ide s njim. Samo se njemu nije dopadalo što popi uvijek prva 'ila dadu i najbolje vino, a njemu ma šta gurnu pa nek' ide. Tako on misli

jednog dana da bi dobro bilo bit popo. Ode noćom u crkvu obuče se u popovsko odilo, uzme svetu knjigu i niko ne bi mogao kazati da to nije pravi popo. Zatim zatvori vrata na crkvi i zbogom! Izade na put i krene za svojim poslom. Nije dugo išo, pa stane i gustira, kako je to sve bilo i kako je on popo posto. Pa će sam sebi: „Hm, hm, mene kod kuće baš nisu držali za najpametnijeg, a ja eto tako štogod pametno uradio i popo posto.“ I sotim ajd dalje.

Ide on, ide 'kad jedared naide na jednog svinjara, pa će na njeg: „Svinjaru, je l' ti dobar gazda? Ako nije dobar, a ti ajde sa mnom pa češ bit moj kantor.“ A svinjar se obradovo što će bit' kantor, ostavi svinje pa ajd za popom. Sad nji dvojica idu i idu kad stignu u niku varoš. Oma oni gvardijanu da istu crkvu. A gvardijan i' lipo dočeka i kad je razumio, šta oni oče reče: „Slušaj popo, ja ću tebi i tvom kantoru dati crkvu, ako mi nades prsten s kojim sam vinčan za ovu crkvu, a koji je od mene kogod ukro“. Pristane popo i tako. A gvardijan mu da jednu knjigu iz koje se moli, kad se svete stvari izgube, a žele se naći. Popo uzme knjigu pa okrene naopako. Gvardijan oma opazi, pa će na njeg: „Ta ti si popo knjigu naopako okrenio!“ A popo ma da nije znao štiti, dositi se i kaže: „A gospodine gvardijane, taj prsten je naopako očo, pa tako moram i u knjigu gledat.“ Vidi gvardijan da je popo u pravu i pofali ga kako je pametan. Zatim zapovidi svojim trima sluškinjama, da počaste popu i kantora s 'ilom. I on ode.

Prsten su ove tri gvardijanove sluškinje ukrale, ali on nije na to ni mislio. Sad donese jedna čorbu na astal i ponudi popu i kantora, da 'idu. A popo će na kantora: „Kantore, jedno je gotovo!“ A sluškinja kad to čula, sva pocrveni, jel je mislila da popo kaže za „gotovo“, da je nju uvatio za prsten da ga je ona ukrala. A popo ne zna da su nji tri ukrale prsten, već on kaže kantoru za čorbu, da je ona već ko prvo 'ilo gotovo. Kad su poiili čorbu izade sluškinja napolje. Kako uđe u kujnu, oma će na ove dvi: „Gotove smo za prsten, ovaj nas popo uvatio“. A ove dvi i viruju i ne viruju i ajd druga odnese popi i kantoru meso na astal. A popo će na kantora: „Drž se kantore, gotovo je i drugo.“ Kad je ova druga to čula, a ona biž u kujnu, pa će na one dvi: „U'vaćene smo svakako!“ Al' treća neće da čeka, već hajd kod pope, pa veli njemu: „Gospodine, u nas je prsten, samo nemojte nikom kazati, mi ćemo vam zato tušta novaca dati.“ On će na to: „Ne triba meni platit ništa, samo vi donesite prsten, a ja neću nikom kazati da ste ga vi ukrali.“ Oma ona donese i da popi prsten. A on uzme jedan komad pogače, turi prsten u njeg i da jednoj kerici, taj komad da pojide. Ona proguta pogaču, a s pogačom i prsten.

Na to izade i gvardijan. A popo jedva dočeko i oma njemu: „Knjiga tako kaže, gospodine gvardijane, da je vaša kerica

progutala prsten.“ Ajd kad je tako onda će oni nju rasparat, pa da vide. Kad oni rasparali, a oni zapravo nađu gvardijanov prsten u kerici. Gvardijan uzme prsten i kaže popi da tamo i tamo ide u varoš da će mu tamo dati crkvu. A on opet napiše tamošnjim ljudima da izađu prid svećenika, jel da takog još do sad nikad ni vidili nisu, kaki će ovaj bit.

Popo i kantor se oproste od gvardijana i krenu se. Potom kaže popo kantoru: „Eto kantore, ja sam neuk, a i ti si neuk, znaš kako ćemo se izvuć mi iz nevolje; ja kad odem na oltar kazaću: „Misa i pridika“, a ti dočekaj iz kora pa kaži: „Svršeno je amen!“ Tako je i bilo. Kad su stigli u određenu varoš, svit i' lipo dočeka, a oni oma u crkvu pa će misiti. Popo ode na oltar pa: „Misa i pridika“, a kantor iz kora: „Svršeno je amen!“

E al' to nepravo ljudima i sastane se nji' nikoliko pa izabrali i vođu pa će ići tužiti popu gvardijanu. Kad su došli tamo, a taj vođa uđe kod gvardijana i oma se potuži: „Gospodine gvardijane, šta ste nam takog popu poslali, koji ne zna ništa drugo samo misu i pridiku.“ A gvardijan ga dočeka: „Napolje, magarče jedan, šta bi ti drugo tio osim mise i pridike!?“ Ovaj izađe sotim napolje i svi zajedno koji su došli odu natrag u varoš. Putom se dogovore da popu ubiju.

U toj varoši je bio običaj, kad kogod umre da popo cilu noć provede kraj njeg i moli Boga. Sad se onaj koji je išo gvardijanu na tužbu, jel on se pravio najkuražniji, napravi mrtav i njeg metnu u kovčeg i pozovu popu da moli Boga. Kad popo uđe u sobu, a oni spolja zaključaju te kad ga Jakov, tako je bilo ime mrtavcu, stane ubijati, da ne mož uteć napolje. A popo to ništa ne zna, on sidi i moli Boga. Kad jedared, a njegov se mrtavac miče. Al' popo na to ni ne gleda, već samo moli. Kad, jedared opet Jakov miče glavom i ko da 'oće da ustane. Popo onda samo lagano ustane i uzme velik čirak u kojem je stala svića i okine Jakova pet šest puta po glavi, te tako on njega spremi na onaj svit. Kad je ujutru svanilo, a oni otvore i misle sad će ugledati popu u kovčegu, al' kad oni a popo ide napolje i još uvijek drži otvorenu knjigu kako je molio Boga.

Posli podne otprati popo i kantor Jakova na groblje. Kad su stigli na grob, a Jakovljeva majka plače i žali: „Jakove moj, Jakove moj, žalostan ti dan tvoj.“ A popo opet opivava: „Kojeg ja blagoslovim čirakom po glavi, taj više ne ustaje.“ A kantor dočeka pa završi: „Svršeno je amen!“ I nji' dvo'ica se onda vrate u crkvu te i sad još mise i pridiche, ako i' kogod nije nadmudrio, pa spremio na drugi svit.

(Bunjevačka narodna pripovitka) Čuo od Antuna Kopilovića

Peić T. Marko.

Dužan lemeš pet stotina dukata

Tako bio jedan kralj, pa je imo tri sina. Malo pomalo sinovi odrasli i kralj ih pozove jedared prida se, i kaže im da je vreme da se ožene. Najstariji sin onda kaže da kad je već tako, onda će on najpre ići tražit sebi ženu i kad nadje i dovede je kući onda nek idju ostala braća redom.

Tako i bilo, najstariji hajd' u svit tražit' ženu. Išo je dugo po svitu al ni jedna mu se divojka nije dopala. Već prošlo je dobrim vrimeņa al' sebi para ne mož nać. Tako dođe on u jednu varoš, a kad tamo a svit svudan nosi slame i trave. Zapita on jednog čovika zašto svit nosi tu travu i slamu? Taj čovik mu odgovori: „Vi ste gospodaru, cigurno sa strane kad ne znate da mi svake godine nosimo travu i slamu da dimimo jednog lemeša koji je osto nama građanima dužan pet stotina dukata, i dok mu kogod ne isplati dug, njegovo ćemo tilo dimit.“ „Pa dobro,“ reče kraljev sin, „šta se vi sotim hasnite što njegovo tilo dimite?“ „E gospodaru,“ kaže građanin „sve dok mu se tilo dimi on neće vidit' božjeg lica, tako nam kazo jedan fratar.“ Onda kraljev sin ajd' dalje šeta se po varoši. U tom šetanju dođe do jedne pušnice, i tu onda vidi kako puše tog lemeša koji je osto dužan tim građanima. Kraljev sin išo je dugo još po varoši i raspitivo se ima li gdigod lipi' cura jel on bi se ženio. Kažu njemu ljudi, da ima, i to baš čer tog lemeša što ga dime, al ona ima još dvi sestre i ona je s njima zajedno zavračana u jednom dvorcu, i ko ih oslobodi vračke taj će ih dobit za ženu. Do sad još niko nije mogo još ni načina nać kako da se dovuče do dvorca, jel tu i tu u toj šumi prid dvorcem ima jedan velik jendek i iz tog jendeka niko živ izašo nije.

Ajd' krene se kraljev najstariji sin pa će oprobati sriću. Dođe on do šume, prođe kroz nju i nakraj nje velik jendek da mu se dno ne vidi. Išo on oko njeg nekoliko dana dok nije našo nike, uske basamage i uputi se po njima doli. Kad je posli tri dana stigo doli a tamo napadnu na njeg nike zviru pa ga izgnjave, naposlitku dođe niki polak vo a polak čovik, pa dune na njeg, pa se i on pritvori u zvir.

Za to vreme kralj čeka svog sina pa čeka. Bome prošlo tim već nekoliko godina a njega nema. Naposlitku sridnji sin spopadne se, pa ajd i on u svit da traži brata i sebi ženu. I on je išo tako po svitu pa naposlitku došo u tu istu varoš gdi i njegov brat bio. Tu je on isto tako vidio kako svit nosi slame i trave, i naposlitku i njega upute u šumu gdi je bio taj dvorac, al' bome ni on se nije vratio natrag. Kralj već zato vreme ostario, pa bi već volio da ga koji od sinova zamini, al' kad je već dva sina izgubio ne bi bio rad da izgubi trećeg zato sazove svoje doglavnike na vićanje, da šta da radi da mu i

najmlađi sin ne ode tražit braću i sebi ženu? Doglavnici mu onda savituju da saziđa jednu kulu i da tamo zatvori kraljevića dok ne obeća da neće ić' u svit. Tako i bilo, kralj saziđa kulu na jednoj planini i tamo zatvori svog najmlađeg sina. Prošlo opet godinu dana, a kraljević još uvik zatvoren. Naposlitku sirota kraljica ražali se pa ga pušti napolje, a on čim je ositio slobodu, poljubi svoju mater i biž u svit.

Išo je i on tako po svitu, i naposlitku dođe u tu varoš gdi su bila i njegova braća. On kad je čuo da je taj lemeš osto dužan pet stotina dukata, pogodi se služit' kod jednog lemeša za pet stotina dukata. Kad je svoje vrime doslužio i dobio pet stotina dukata, on ode kod onih građana pa im da novce, i onda skine tog lemeša tilo sa dima, pa ga sarani na kršćanski način. Pa onda se krene tražit svoju braću i sebi ženu. I njegov upute ljudi u tu i tu šumu. Kad je prošo kroz nju i došo do jendeka, vidi on na drugoj strani kao kroz maglu jedan zdravo lip dvorac. Pošto je i on išo tri dana dok nije našo basamage, uputi se po njima doli u jendek. Kad je došo doli i njegov napadnu zviri, al' evo ti čuda, pojavi se onaj lemeš koji je bio dimljen, pa u ruci ima vatrenu sablju i š njom mane dva tri puta a zviri se umire.

Kraljević onda počeo tražit opet druge basamage da se popne na drugoj strani. Tražio je tri dana i tri noći dok i' jedva našo. Popne se on s njima gore, a tamo i ima šta gledati. Lipa ledina, a sridom nje potok teče a malo dalje lip dvorac sav od zlata i ukrašen dragim kamenjem. Uputi se kraljević njemu. Kada je došo do kapije, opet mu se ukaže onaj lemeš pa mu kaže da će ga u dvorcu lipo primit al' da ne ide ništa što ga te divojke ponude. Kraljević zafali na savitu i sotim uđe u dvorac. Oma prid njegov izađu tri divojke, jedna lipša od druge. Najstarija je imala crven dragi kamen na čelu, sridnja bili a najmlađa modar. Oma oni njegov pozovu u najlipšu sobu, i tu metnu prid njega najlipša jila al' on ni da dodirne, onda divojke počnu plakati i molit' ga da jide al' on bome neće. Tako prošla tri dana i kad trećeg dana baci se najmlađa oko vrata kraljeviću i kaže mu da sad mož' ist, sad su već oslobođene vračke, al' bome on opet neće.

Kad u večer zagrmi i zasiva da se otrešla zemlja i opet se ukaže onaj lemeš i kaže kraljeviću, da uzme svete vode i da ode u jendek i da poštrapa one zviri. Ode kraljević u kapelec što je bila u dvorcu, i donese svete vode. Zatim sađe u jendek i poštrapa one zviri, i vidi čuda, one se opet pritvore u ljude. Braća opet zagrle svog najmlađeg brata i svi se upute u dvorac, a kad tamo veliko mnoštvo svita dočeka ih sa radošću. Onda kraljevići ožene se sa tim divojkama koje su zdravo bogate bile i upute se kući. Naposlitku srićno stignu kući i kralj sav srićan, što su mu se vratili sinovi napravi taku čast

da su sedam dana jili i pili, i naposlitku živili srično i zadovoljno. Možda i sad žive, ko oće da ih nađe nek ide vuć rešetom vode i vilama bacat' ora na tavan.

(Bunjevačka narodna pripovijka).

Čuo od Lozije Vidakovića iz Lemeša.

Zlatko Pripovidač

✠ Kradljivi Petar

E kaže, imo jedan čovik tri derana, pa svakako 'oće da mu sinovi budu majstori, a ne zna na koji zanat bi i' dao. Mislio on mislio, dok nije smislio, odvede on nji' u šumu, pa će viditi kojeg za čim srce vuće. Vodi on tu nji' ne kaže ništa, kad jedared došli oni pod nika visoka drva, a jedan sin će: „Aoj bačo, vite alaj su ovo baš zgodna drva!“ „A za čeg bi ti bila zgodna?“

„Za čeg bačo, — pa ne vidite kako zgodne listve i skele bi bile od ovi' drva,“ uputi njeg sin. Otac više nije raspitiv: znao je da će ovaj zidar biti, kad su mu već sad listve i skele u glavi.

Odu oni dalje, kad i opet došli oni pod jedan jako debeli 'rast, debo je da ga svi četvorica obuhvatit ne mogu. „Aoj bačo,“ kaže drugi „ovo vam je zgodno drvo a ne ono dugačko.“ — „A zašto je sinko, ovo zgodno?“ oma otac. „A zašto' čisto se deran začudio „ta da nam je dva ovaka, pa se ne boj ni najtvrdje zime.“ E ovaj će drvar biti, vidi otac, pa i' odvede dalje. Sad da vidi još trećeg pa da i' da na zanat.

Idu oni sad šumom, gledaju i ovo i ono, al' ti se opom ni jedno ne dopada. Dosadilo već ocu, kad jedared stigli oni do niki' vitki' drenova, a onaj čisto podviknio, kad i' spazio: „Aobačo, ovo su vam zgodna drva.“ „A za čega?“ obraduje se bačo, kad će doznati šta će mu i ovaj biti. Al' mu sin otkreše: „Hej bačo moj, vi još pitate za čega?! Ta da od ovi' drenova oćičete jednog baš ispod krune i malo više panja di je onaj bunkov — pa vidite pod krunom onaj 'vat za šaku a na vitkom struku onaj bunkov i kad bi sotim maznio koga u glavu, ta sva bi budža zasvirala od radosti, tako bi mi slatko palo.“ Otac više nije pito: i ovaj će biti pustahija, znao je već.

Šta će, odvede i' kući i ona dva da na zanat, a ovog drži kod kuće. Drž ti vodu u rašetu, nesto ti on ko novi. Tražio ga i tražio siroma otac, al' njemu ni traga. Očo ti on u drugu kraljevinu, stao u haramijsku bandu i hop-cup pos'to on njeva glava. E, al' hop-cup dosadio njemu i taj život, pa kad se dobro naperjavio, a on svoju torbu i pobigo od društva.

Došo kući, pa ocu punu torbu novaca. Pita otac otkud je to i kako je, a on kaže ocu da je lopov kakog na daleko nema. E, tu ti se rasčulo, da je on lopov da bi i piliće ukro ispod kvočke i to čuje i kralj. Pozove on njegovog oca, pa će: „Čujem ja matori, da se fališ kakí ti je sin lopov. E dobro, kad je tako,

mora mi ukrasti čopor ovaca što će moja dva čobana u nedilju tirati na vašar, a ako to ne uradi kuvaj mu paprikaš od glave.“ Šta će siroma otac, ode kući i plače, al' Petar, jel tako se ovaj zvao, kaže, da to sve nije ništa.

Došla nedilja, Pera se natuko rakije, kvočku s pilićima i ajd u šumu kudan će čobani tirati ovce.

Ostavi on na početku šume jedno pile, jedno duž dalje, drugo dvi duži dalje i tako naposlitku rasporedio i kvočku, a u to ti evo i dva kraljeva čobana s velikim čoporom ovaca. Naidu oni na prvo pile, al' ni ne gledaju na njeg. Istina da je pile skoro za paprikaš, al' ne vridi ništa kad je samo jedno. Odu oni dalje, a kad oni odmakli za duž, tu ti drugo pile. E sad je već dva, daj oni njega za vrat, pa će i rad prvog i eto ti paprikaš. Otrču oni natrag rad prvog pileta, a dotle Petar s ovcima kući.

Otac sutradan oma kralju i javi mu da je Petar ovce ukro. „No dobro, kaže kralj onda“ to je ukr'o, al' ako je momak, druge nedilje nek ukrade ona četiri vola što će moja dva govedara tirati. Ode mu glava, ako volovi ostanu moji.“ Ode otac plaćuć kući, al' Petru ni brigeša; kaže on ocu nek se ništa ne plaši. Došla nedilja, Pera se opet narakija, ajd u šumu kudan će proći šest volova, pa ti vrenjiju vezo pod pazuvu i obisi se na jedno drvo. U to ti evo i voljara, tiraju volove, a on se napravio mrtav pa ga vitar nija. Vide njeg ona dva, prošli i ništa. Kako onj prošli, a on udri popriko i opet se obisio pa ga vitar nija. Evo i nji opet, pa kad ga jedan spazio, a on će: „Hej kume, vidi ti, ta ovo je onaj što smo ga vidili malo pre, a sad je tu.“ „Ta idi“ drugi će „di bi mrtav čovik došo ovamo.“ Ovamo, onamo, jedan kaže da jest, drugi da nije i naposlitku se oklade. Potrč oni natrag da vide, a Petar s drveta i volove kući.

E kad je kralj i ovo dozno od oca, vidi on da je Petar čovik na svom mistu, pa ga puštio na miru. E, al' uskoro došo njemu drugi kralj u goste, pa se sad on fali kakog lopova ima. Al' ti onaj kralj komšija kaže, da Petar od njeg ni pile ne bi ukro. Daj ti njeg ovamo, kralj Petra prida se i kaže mu kako njegov gost veli da on ni pile ne bi mogo ukrasti iz njegove kraljevine. Al' ti na to odbrusi i Petar: „Kažite vi njemu svitla kruno, da ću ja ukrasti i njega i njegovu ženu.“ Oma kralj svom gostu kralju, a onaj se smije. Ništa to Petru, dočekao on kad se onaj vratio u svoju kraljevinu, pa i on za njim. Stigo on tamo, al' ti je u fratarskom odilu, a puna volovska kola sveti' knjiga. Pita kralja može l' u dvorcu prinočiti, a onaj kad je vidio ovako svetog čovika, oma mu namisti sobu do svoje. I večero on s kraljom i kraljicom, pa će oni dvoje i leći i već i njega šalju, al' on kaže: „A, ne mož to tako, moram se prvo pomoliti Bogu, jel ću ja sad ići u raj.“ Ode on moliti, e al' i kraljica za njim — i ona bi išla u raj. Oko njeg, ovamo i onamo i nagode se oni, da će i nju Petar povesti u raj, al' još kaže: „To je sve lipo, al' to ne ide tako lako, već ako baš 'očete u raj, moram

vas u džak vezat' — drukčije ne mož." Oće kraljica svakako, samo nek je fratar nosi u raj. E, al' kad će ona oće i kralj, pa fratar nji' obadvoje u džak, baci na kola i ajd svom kralju.

Tira Petar da kraljevi zubi sve sviraju, al' kralj trpi, a kako i ne bi, kad čovik ide u raj. U zoru Petar u dvoru svog kralja, a ovaj baš usto, pa čačka lulu u ambetušu. „Šta mi dobrog nosiš sine Petre?“ oma on zapita. „Dvi duše!“ oćiče Petar, a ono dvoje u džaku misle, da to Bog sa svetim Petrom razgovara, pa viknu: „O fala ti Bože, kad si nas primio u raj! Težak nam je put bio, polak zubi nemamo od treskanja kola, a masnice ni da ne brojimo, al' samo kad smo u raj!“

„Kaki ti je to raj Petre,“ začudi se kralj, pa oma vikne sluge da vide što je u džaku. Izvadili oni nji', a ono ti ima šta i gledati. Kralj komšija i žena mu izašli iz džaka, pa se ne znaju snaći, a Petrov kralj da pukne od smija kad i' pozno.

„Ej, ej komšija moj, ti si kazo da moj Petar ni pile neće ukrasti iz tvoje kraljevine, a on ukro kopuna i kvočku, samo što su brez perja! Je l' tako Petre?“

„Dabome, da je tako,“ nasmije se sad i Petar, trgne sa sebe fratarsko odilo, a komšija kralj i kraljica, kad su vidili s kim imaju posla, od sramote pobignu kroz stražnja vrata raja. Kralj sad nadari Petra, da nije više moro krasti, dok nije imo šta.

(Bunjevačka narodna pripovijetka).

Čuo od Grše Milankovića

Balint Vujkov

Ovce sa svilenom vunom

Kadgod u staro Vrime bio jedan deran kome su roditelji pomrli i on šta će, pa se pogodi služiti' kod jednog gazde. Čim se pogode gazda mu kaže da će kod njeg' čuvati ovce, ali te ovce nisu ko druge ovce već one imaju svilenu vunu, i jao nje-² mu ako i samo jedna pofali! Drugi dan u jutro istira deran ovce na niku ledinu, a ovce lipo pasu i cili dan nije se dogodilo ništa, ali kako je on već po pogodbi moro i noćivat' sa njima napolju na ledini, spremi se za noćivanje. Pošto je večero kruva i sira sa bilim lukom, prostre opakliju i legne da spava. Ovce su ležale kraj njeg, a čuvo ih je samo pulin. U tom dođe ponoć. Derana probudi nika svirka. Digne se sa opaklije da vidi otkaleg se čuje svirka, a kad tamo a malo dalje na raskršću igra niko kolo, sve lipe divojke da im u sedam carevina para nema. Jedna od nji' koja je hajlipša bila zovne derana da igra kolo s njima. Derana nije tribalo tušta molit' već hajd i on u kolo. Čim se on uvati u kolo, a divojke njeg počele okrečat' da nije ništa ni čuo, ni vidio. Jedared stanu divojke s okrećanjem i nestanu, a deran osto ležeći na raskršću. Malo posli kad je došo sebi, vidi da mu fali jedna ovca.

E sad šta će, već mora se pomirit sa sudbinom. Opet prodje cio dan a da se nije ništa dogodilo; prodje veče, pa opet došla ponoć. Deran se već čvrsto odlučio da neće ići igrat sa divojkama kolo, koje su zacilo bile vile, pa zato se čvrsto umota u kabanicu da spava. Al' eto opet vila i igraju i pivaју da ne mož bit' lipše. Zovu oni derana da igra al' on neće pa neće. Naposlitku ona koja je bila najlipša, dodje do njegov stane ga moliti i priklinjati i on naposlitku popušti i ajd u kolo. Bome on prodje ko i prvi put; nestanu mu dvi ovce.

Prodje opet cio dan pa dodje i veče, deran večera i legne sotom čvrstom namirom, da pošto po to ne idje igrat u vilino kolo. E kad je to lako kazt al' teško je održat. Bome kad dodje ponoć on prodje ko i dosad; vile mu odnesu sve priostale ovce. Siroma deran sad šta će, već hajd gazdi i prizna da šta je primetnio za te tri noći. Gazda se stra Boga rasrdi i otira derana u svit. Deran sad šta će već krene se u svit. Išo je tako jedan komad i gladan i žedan, jel mu gazda nije dao ni kruva ni pića, dodje tako do jedne male kolibe, okuraži se pa hajd unutra. „Faljen Isus!“ A kad tamo, a unutra jedan dida pa moglo mu biti već priko sto godina. „Amen! Amen! A gdi si ti dospio ovamo kad tebi triba čuvat' ovce?“ Onda mu deran ispriповida, kako je prošo. Dida ga naposlitku zapita: „Pa dite moje, šta bi ti sad tjo?“ „Pa ja bi da nadjem ovce,“ odgovori deran. „E to je teška stvar, ti se moraš najpre ispovīdit, pa onda ić tražit' ovce.“ Deran posluša tog didu, pa ode kod jednog fratra pa se ispovīdi p' onda se krene opet tražit' ovce.

Tražio ih već tri godine pa za to vrime postane i momak al' ovaca nigdi. Za to vrime ranio se sotim što su mu ljudi dali. Kad se već dosta naišo po svitu dodje opet na ono misto gdi je čuvo ovce. Legne na travu a pod glavu metne kabanicu. Spavo je tako jedan komad al' ga opet probudi nika pisma i nika svirka. Momak se malo podigne da vidi šta je, a kad na raskršću opet igraju one iste vile koje su mu ovce odnele, a još njim i jedna svira u srebrnu frulu. Kad su ga vile opazile one ga opet pozovu da igra u kolu, al' on se rasrdi pa uvati onu najlipšu vilu pa udri, a one druge oma dotrčale pa će pomoć, no momak im kaže, da ga se mane jel ovu vilu što drži neće puštīt dok pivci ne kukuriknu, pa će bit' svašta. Na to se vile poplaše pa stanu moliti momka da pušti tu najlipšu vilu i momak im kaže da će samo tako pustīt vilu ako mu vrate ovce. Vile mu obećaju i on je onda pušti. Sad mu vile kažu, da to nije lako vratīt' ovce već rad nji' triba da idje on sam, i da će ga one naučit' da šta i kako, i otkaleg da donese ovce. Vile mu onda kažu da drugu noć ide na jedno drugo raskršće koje nije daleko odaleg, pa nek tamo dočeka ponoć, i onda će tamo igrati kolo nika utvare al' on nek se ne boji, već nek ponese svete vode, pa ako ga utvare zovnu igrat' kolo on nek ih poškropi vodom. U tom zakukuriću pivci i vila nestane. Drugu noć ode

momak na drugo raskršće, da tamo dočeka ponoć. Kad je došla ponoć a tamo na raskršću zaista igraju utvare. Oni zovnu momka da igra sa njima, al' čim se njemu približile, on ih polije svetom vodom. Čim ih je sveta voda dovatila one se oma raspu u pra a misto nji stvori se jedan stari čovik. Kaže taj stari čovik momku: „Fala ti momče, što si me oslobodio od vračke. Za dobro dilo dobrom se nadaj. Ja znam da ti tražiš ovce koje su ti uzele vile, idji ti ovom stazom upravo pa ćeš naći tvoje ovce“. Čim je to kazo sotim ga nestane. Momak se krene stazom i dodje do šume. U toj šumi sami niki kameni ljudi. Prija nek što je ušo u šumu prikaže mu se ona najlipša vila pa mu kaže da kad podje kroz nju nek ne gleda ni livo ni desno ni natrag ma da šta čuje i vidi. Momak se onda krene u šumu koja je zdravo mračna bila. Idje on po šumi i ne gleda ni livo ni desno al' počelo se tu ništa derati, p' onda sve niki mili glasovi zovu momka da se okrene al' on bome neće, tako dodje do sride šume a u sridi na lipom krevetu sva u srebru ležala jedna lipa divojka, on dodje do nje pa je poštrapa sa svetom vodom. U tom je počelo sivati i grmiti i divojka se probudi pa zagrli momka a šuma nestane a kameni ljudi svi ožive pa stanu zafaljivati momku što ih je oslobodio vračke. Onda momku divojka ispriповida da je njezin otac zdravo zgrišio, i zato je bio zavraćan da bude gazda i da ima ovce sa svilenom vunom i dok se ne nadje momak koji mož sačuvat ovce od vila ili koji prodje kroz šumu a da se ne okrene, dotle mora bit gazda sa ovcama, a ja divojka u šumi, i eto ti svi kameni ljudi su probali, i samo si ti eto nas sve oslobodio. Onda divojka dovede momka svom ocu kojišje bio kralj i on uzme nju za ženu i posle postane kralj. Kadgod bilo, sad se spominjalo.

(Bunjevačka narodna pripovitka)

čuo od Pere Šarčevića sa Bikova
Zlatko Pripovidač

Uskočkinja

Komad iz bunjevačkog narodnog života u tri slike. Ođigrava se u jednom bunjevačkom selu pridratnih godina.

II. SLIKA

(Bunjevačka seljačka soba. U njoj dva kreveta, namišćena visoko do gredica, u sridi astal, u pozadini dvi pendžere. Oko astala klupe. Sa live i desne strane vrata.

Sa desne strane na klupi kraj pendžere, sidi jedan stariji čovik. Obučen u čakšire, na njemu prusluk sa srebrnim pucama, u košulji, gleda na naočale, i čita niku knjigu.)

Stana (ulazi unutra sa live strane plačući).

Dida Ivan (ostavi knjigu, skine naočale): No! Šta je! Zašto plačeš?

Stana (sidne do njega): Pa kako ne bi plakala, kad me silom oće da udadu za onog Gezu. (Dalje plače).

Dida Ivan (začudeno): Zaboga! Za koga? Za ^{Murgana} Madžara! (Puni lulu, koju uzima sa astala). Borme to nije dobro. A nije ni lipo, al' šta ćeš, kad...

Stana (ustane i lupi nogom): Al' ja neću! Pa neću, da pođem za njeg! (Opet plače).

Dida Ivan (tiši je): Ajde sidi ti samo, sve će to dida razgalit'. Ti znaš da sam ti uvijek dobro 'tio.

Stana: Da da. Vi ste uvijek dobri bili, bolji neg' bačo. Jelte dida, i sad ćete mi pomoći?

Dida Ivan: Hm! Hm! Teško je to. Jel vidiš i mene su tako ženili, da me nisu ni pitali. Tako je eto i sa tvojim bačom bilo. Al' danas već drugačije mislim, jel naš popo Luka tušta mi pripovida, da to nije dobro a ni lipo da se dica udaju i žene brez svoje volje. On kaže da brez ljubavi nema ni božjeg blagoslova.

Stana: Al' ja ne volim Gezu a bačo me sili.

Dida Ivan: E bačo o tim ne vodi brigu. On samo vodi brigu o politici. On bi samo volio postat solgabirov, pa eto zato se ti moraš udati za Gezu. Znaš, bač Andraš ima tamokar u Baji prijateljstva, pa već će on uradit da Zaki privuče medenu uzicu ispod nosa.

Stana: A mene niko ne pita kako ću ja š' njim živit, već bači priče sve neg moja srića.

Dida Ivan: Hm! Hm! E, daće Bog. Sve će to bit u redu. E sad mi kaži imaš li ti kakog momka koji ti se dopada, a možda ga i voliš? (Gladi je po glavi).

Stana (prvo okljiva): Imam!

Dida Ivan: A čiji je?

Stana (opet okljiva): Tome!

Dida Ivan: Tome! Ta Toma ima puno selo.

Stana (malo se okuraži): Ta onaj, bač Stipana Murgana.

Dida Ivan: A daklem, Karagičev! E pa taj i jeste momak. Nije baš ni siroma a i pošten je. No pa sad mož'mo divanit. Daklem Zaki triba samo da se jedared osramoti, pa će mu onda prisic solgabirovstvo.

Stana (već ne plače): Dida, samo nemojte da se štogod dogodi.

Dida Ivan: Pa kako ću ti pomoći, ako se štogod ne dogodi? Ta ne boj se ti ništa, sve će to biti u redu. Samo ti uradi onako kako ti ja kažem. Jal, je l' voliš ti Tomu zdravo?

Stana: Zdravo!

Dida Ivan: A on?

Stana: Mislim da i on mene. Jel uvijek sa mnom igra a i uvijek samo mene prati kući.

Dida Ivan: E, onda je i to dobro sve ću ja to š' njim udesit'.

Snaš Vranka (ulazi sa desne strane): Ustala si divojko? Pa da, kad se ide na skupštine onda triba tako dugo i linit se.

Dida Ivan: A man' se te cure, već bolje bi bilo da zoveš Zaku.

Snaš Vranka: Ajd' divojko, triba tamo tkat sa majkom, i kaži bači da dođe unutra.

Stana: Oma. (Izlazi na desno).

Snaš Vranka (sidne priko puta dida Ivanu): Danas će doć bać Andraš i zaprosit' će našu Stanu.

Dida Ivan: Da, vidi se da ne zna naš običaj. Pa vajda se rakija nosi najpre?

Snaš Vranka: A idite vi dida. To je vrlo starovinski običaj. Mi moramo sad gospocki adet uzeti kad će Zaka bit' solgabirov.

Dida Ivan (podrugljivo): Da, da, onda i triba. (U stranu): Daću ja vama gorkog solgabirovstva. (Vranki): Dobro, zašto ne pitate Stanu, 'oće l' ona, već tako svršavate!

Snaš Vranka: Šta je? Nije već još štogod! Pa nisam se i ja tako udala? Pa ni' se i Zaka tako oženio? A sad kad možmo bit' gospoda, pa da gledamo na to šta oće Stana i šta neće. Oma!

Bać Zaka (ulazi sa desna): Evo me bačo. Šta ste tili? (Vranki): A ti idi pa pripravi vino i sve što triba, sad će bit' tu bać Andraš.

Snaš Vranka: Hajd onda idem. (Odlazi na desno).

Dida Ivan (ustaje sa klupe i šeta se po sobi): Šta si ti smislio da baš 'oćeš da budeš solgabirov?

Bać Zaka: ...P' onda? Pa vi ne bi volili?

Dida Ivan: Sačuvaj bože! No nisam mislio, kad sam se sinoć od kuće krenio, da ću te takog prominjenog naći. Ti k'o da i nisi moj sin. Čujem da u „Bunjevačku čitaonicu“ i ne ideš, već od kako si se sa tim Andrašom združio, samo ti puni glavu.

Bać Zaka (prikine ga): Ta idite vi bačo, ta šta mož'mo mi Bunjevci! Mi triba da se slažemo sa Mađžarima, pa i oni 'oće s nama.

(Napolju se čuje nika graja).

Bać Lazo (ulazi sa desna): Faljen Isus! O dida Ivane, kako ste? (Rukuje se sa njim).

Bać Zaka (zlovoljno i ustranu): No samo mi još on tribo!

Bać Lazo: Pa šta to čujem Zaka? Da će danas doć bać Andraš?

Bać Zaka (srdito): A di si već dovraga čuo? Od tebe ne mož' ništa ostat. Najposle, šta te se tiče oće l' doć 'e' neće!

Dida Ivan: Kako ga se ne bi ticalo. (Okrene se bać Lazij): Nemoj ti slušat na njegov. Sidi. Sad ću ja doć. (Odlazi na desno).

Bać Lazo (sidne): Ti opet imaš kaku muvu. Il' si možda usto na livu nogu. (Izvadi lulu i puni je, naposlitku zapali): No znam šta ti fali. Opet solgabirovstvo. Sad samo još da kažem Vranki

kako si moro bižat' priko zida, p' onda kako su te vilama vijali. P' onda, kačo su ukrali čizme dok si barat'o...

Bać Zaka (uplašeno): Ama, čovče! Čuti zaboga! Lazo, nemoj me uvik sotim sekirat.

Bać Lazo (mirno): A ko te sekira, ti uvik meni divaniš da se ja uvik mišam u tvoje poslove. Šta ja marim šta ćeš ti postat. Od mene možeš postat i solgabirov, i Rudićevo tele.

Stipan (ulazi sa desna): Bačo, ide bać Andraš!

Snaš Vranka (ulazi sva u neprilici): Jao, evo ide, a ja se nisam redovno ni pripravila.

Bać Lazo: Ta šta ste se tako pripali od jednog bać Andraša...

Bać Zaka (uznemireno): Dobro.... Ovaj... Idi friško Stipane, donesi vina.

Stipan (odlazi): Da baš natočim...

Snaš Vranka: A ja idem da pripravim bokal i čaše. (Odlazi na desno).

Bać Zaka: I ja idem da ga dočekam. (Odlazi na desno).

Bać Lazo (osto sam): No, tamo vamo i biće štogod. Al' mislim natrt' ću ja njima rena pod nos.

(Graja spolja): Ad išten... Dobro Amen... (Laje ker) Ne'š čutit!

Bać Andraš (ulazi prvi, za njim snaš Vranka i bać Zaka). Ad... Azaz... Valjen Isus!

Bać Lazo (odvuko se čak do zida): Da, da, od vas je i valjan bio Isus. E, šta ćemo.

Snaš Vranka: Ta site bać Andraš... Sa' ću ja doč'. (Odlazi na desno).

Bać Zaka: Ta si'te bać Andraš.

Bać Andraš (sidne priko puta od bać Laze): No, dakle, bačo Zako én došli, te već znaš...

Bać Zaka (kome nije pravo što je Lazo tu): Već ćemo mi to svršit Bać Andraš.

Snaš Vranka (ulazi i nosi na tacni bokal sa čašama, metne na astal i liva svima).

Bać Zaka: Nazdravlje!

(Svi piju).

Bać Lazo: No sad i ja idem. Sad sam se sitio da nisam divanio sa bać Johanom. Zbogom! (Odlazi žurno).

Bać Andraš: Halo Boga!... Samo kad je elment. Daklem, oma će doći moja Geza.

Snaš Vranka: A to će bit dobro. Samo Stanu sam poslala malo sa poslom.

Bać Andraš: Ize... no znate, ja htila njega da vidi dobru Stanu!

Snaš Vranka: Ta vidiće je dosta.

Bać Andraš (ustaje i svečano se ispravi, počne gutati i s mukom svršit): Keđveš, i...ze... dragi bać Zaka, prosim tvoju 'čer za mog Gezu!

Bać Zaka (veselo): Dajem je drage volje.

Snaš Vranka (tare suze): Kako će mota Stana bit' srična

Bać Zaka: E na to se mož' i napit!

(Ponovo svi plju).

Bać Andraš: E sad da divanim o tim da šta će dobit Stana sa š njim?

Dida Ivan (ulazi): Dakle, sve je u redu. (Začuti vidivši bać Andraša).

Bać Zaka: Bačo, evo baš sad je bać Andraš zaprosio Stanu.

Dida Ivan: Tako. (Podrugljivo): A kad će bit' svatovi? Alaj to kod vas na brzu ruku ide!

Bać Andraš: Ta to ćemo mi već, ovaj majd, još kod men u nedilju divanit. Jo?

Bać Zaka: Dobro da, i onda ćemo divanit o onim važnim
(Spolja laje ker i opet larma.)

Bać Zaka: Idi Vranka, vidi šta je to.

(Vrata se sa desna otvore, u sobu uđe Geza. Obučen vrlo na varoški način
Pantalone mu ker rastrgo. Za njim Stipan)

Geza: Az andalat, kako sam prošo.

Snaš Vranka (srdito na Stipana): Pa šta si radio kad se to moglo dogodit?

Stipan: Ta nane, gospodar su sastrag priko zida ušli, ja i' nisam mog'o vidit'. A gadžo i' uvatio.

Bać Lazo (ulazi): Faljen... (pogleda na Gezine pantalone): ...A šta je ovo? Ha ha ha!

Bać Andraš (ustaje): No sad ja već idem. Ti Zako, mi majd već u nedilju divanit. Mi vegezovali sad és majd nedilju... Sad jo...

Bać Zaka: Ta site još, nemojte ić.

Snaš Vranka: Ta da, sad ste došli pa bi već išli. A baš kad žurite...

Bać Andraš: Ne, mi već išli. (Rukuje se sa svima). No dje-re Geza. (Odlazi na desno, sa Vrankom, Zakom i Stipanom. Geza se snebiva od čuda.)

Dida Ivan: Ded Lazo, mi ćemo popit što je ostalo. (Naliva sebi i Lazi. Plju). Jesi ji vidio! To ti je nika kerećija prosidba. „Valjan Isus... te već znaš, majd mi u nedilju“... A to zbog nas, a! A mi već znamo...

Bać Lazo: Daklem, tako će bit' kako smo svršili. Stana će usko... A najbolje da ćutim jel i zidovi imadu uši. (Sidne).

Dida Ivan: Mislio sam da Stana neće pristat, al' eto oće. A i Tomin bačo, bać Ento je pristo.

Bać Lazo: Pa onda je sve u redu.

Stipan (ulazi): Da znate dida, i bać Lazo, kudan je došo Geza?

Bać Lazo: Kudan!

Stipan: Priko zida kod čardaka, pa ga ker dobro iskido.

(Napolju se čuje pisma):

Volim diku, dika voli mene
Samo su nas rastavile žene.
Diko moja, ne slušaj divana
Već ti slušaj šta ti kaže Stana.

Stana (ulazi): Faljen Isus! (Veselo): Eto sve je dobro, prikosutra ću uskočit.

Bać Lazo: (srdito): Ej! Ej! Pa ne vidiš da je tu Stipan? Sad je sve gotovo.

Stipan: Ta ne bojte se vi, ja i tako znam sve. Neću ja nikom kazat.

Bać Lazo: Bome ako kažeš, izlomiću ti kosti.

Dida Ivan: Ta neće on ništa kazat. E sad ajdmo svaki sebi, da se ne oste šta smo izgatali.

(Svi izlaze na desno osim Stane koja odlazi na lijevo.)

— Z A S T O R —

Zlatko Pripovidač

•••

Često ljudi tako višto lažu, da posle i sami sebe teško uvi-
ravaju da nije istina ono što su govorili.

•

Ko pusti da jezik izrazi sve što srce želi, lako će se naći
u nepovoljnom mistu.

•

Hvaliti sebe kao pametnog, znači biti luda.

•

Nesričan je onaj čovik, koji nikad patio nije, te ne zna za-
pravo kaku vridnost srića ima.

•

Srića je kao lopta koja se kotrlja i kad misli jedan da je
njegova, dođe drugi i gurne mu je s noge.

Bartul Stipić

•••

Koliko je duševno blago posidovanje svog jezika, imena i
običaja — ugledamo tek onda, kada nam to otimaju.

•

Hoćete li, da učinite jedan od najvećih duševnih zločina, vi-
čite i dalje na omladinu da je sastavljena od „dice“ i „zelenih
glava.“ Gledati čovika po godinama nije samo glupo, nego je
često i nepravedno. Omladinu nazivati dicom i gledati na nju kao
na zelene glave, znači, otimati od nje godine, baš u kojima se
stvaraju iz nje ljudi.

Postoje ljudi koji su stvoreni da rade. Oni često zavide linčinama i varaju sebe, da je linčarenje uživanje, ali kad padnu u njega, tek onda uvide, da je za njih stvoren rad, a najveće uživanje branje njegovih plodova.

Bivšeg priljatelja, koji se u nama razočarao, ne nazlabajmo čestim susretajima. On mora žaliti iskreno prijateljstvo koje nam je nedostojnima poklonio, možda ga je i stid prid samim sobom što nije bolje izabrao kome će žrtvovati svoje iskreno priljateljstvo i lako ga može snaći bis da nam se osveti što smo ga u njegovom iskrenom priljateljstvu iskorišćavali. Bivši iskreni u nama razočarani priljatelj, ako je krivica do nas, može računati kao barem dva nepriljatelja.

L. Poljaković — Kovačev u.

Bolesna nana

Mirno leži žena u bilom krevetu. Kao u grobu vlada tišina u njezinoj sobi. Bolesna je. Blido lice, upale oči pokazuju nika-dašnju naninu lipotu, koju je bol i jad satr'o. Najedamput, zaškrípe vrata, otvore se i na njima se ukaže momak od svoje dvadesetidvi godine; lip, visok i potpuno nalik na bolesnicu. To je bio njezin sin. On ulazi, okrene se na onu stranu di je bolesnica ležala i polagano na prstima pride krevetu. Tiho i bojažljivo sa puno poštovanja pita svoju nanu: „Kako vam je nane? Je l' vas i sad tako zdravo boli glava?“ Našto nana videći svoga sina kako je tužan, hoće da se nasmiši kako bi ga utišila i razveselila. Ali njezine blide usne samo se bolno razvlače i pokazuju nemoć bolesne nane. Vidivši da joj nije uspilo nasmišiti se, ona ne klone duhom, već ide i dalje i pokušava da kroz smi' odgovori svome sinu. Ali uzalud, njezin smi' je više ličio na bolni jauk i ona naposlitku zgrčenih usana progovara: „Nije rano, nani rđavo više. Sad me već ni malo ne boli glava.“

Lagala je nana na samrtnoj postelji. Da, lagala je svome sinu... lagala je, ali ne iz zadovoljstva, ne! Lagala je iz čistog osićanja prema jedinorođenome sinu za koga je gajila neiskazanu ljubav. Ona je živila samo za njega i molila je uvik Boga, da joj da samo toliko zdravlja da njezinog momka oženi, pa ma je onda i pozv'o Svevišnji na onaj svit. Ali sada leži bolesna i nemoćna. Izgubila je svaku nadu da će se njezina želja ispuniti. Zato je njezina duša tako bolna, zato su njezine oči tako ukočene. Netremice gleda svoga jedinca, očekujući od njega uvirenje da ona neće prija umriti dok on ne postane čovik. Da, da neće umriti dok ga ne udomi. Ali badava je nana očekivala od svog sina kaku utišnu rič, on nije imao snage da govori. Dobro je

vidio da mu nana nikad više neće ustati iz kreveta i toga je mučilo i steglo mu srce, te nije mogao ni riči izgovoriti.

Videći nana kako on tupo gleda u nju, zaplače i okrene se na drugu stranu da on ne bi vidio joj suze, koje su navirale na upale oči. Ali i za njega je bio ovo trenutak da izlije vrilo suza. Klecnio je do naninog kreveta i poč'o žaliti kao da stoji prid njezinim odrom. „Nane... moja... šta... ću... ja... bez... vas...“ Zatim je potražio naninu ruku prin'o je ustima i obasuo poljupcima svoje žarke ljubavi, te kao da je htio da joj ojača život polivao je tu ledenu ruku sa svojim vrilim suzama. Ali sam je sebe ubidiv'o da to neće dovoljno biti da njegovu nana ostane i dalje u životu, pa je poč'o nimo njezinom rukom da miluje sebe po licu i s time mislio da će moći od svoje krvi u nanine žile uliti.

Onda nana ne mogavši više izdržati, okrene se prema nje-mu, pa k'o da ne mora ona umrići i kao da nisu njezini boli koji joj stežu srce tiši ga: „Nemoj čedo moje plakati, ozdraviće tvoja nana.“ Još i onda kada je vidila da joj nema spasa od hladnoga groba, govori blago i lako svome sinu, neće da mu kaže istinu, da će umrići možda kroz koji minut, a što on isto tako zna kao i ona; jer nani je teška bolest, al' je još teži udarac za nju sinovljeva suza i zato ona ne može da kaže istinu. „Ozdraviće nana,“ opet ona izgovara tiho ove riči. „Nemoj sine plakati, onda je i nani bolje kad si ti ves'o.“ On na to malo dolazi sebi ustaje, ljubi još jednom naninu ruku i hoće da maramicom otare nani suzu, koja se skotrljala, čista kao biser, ostavljajući za sobom vlažnu prugu na blidom licu i zaustavila se na pomodrijoj usni. Tada nana uzima njegovu ruku, pomiluje je i stane je ljubiti i to onako, kako samo majka ljubiti znade svoje dite kada uvidi da će biti oduzeto i da ga više pomilovati neće.

„Sine moj, budi pametan! Nemoj se žalostiti što sam ja bolesna, pa ako se dogodi i ono najgore, budi uvijek ves'o i zadovoljan sa životom i nemoj sa bolom u duši sićat' se tvoje nane, nego budi zahvalan Bogu, što smo u posljednjim časovima zajedno, a nana će se i tamo moliti da ti srićno živiš i da ti dobro bude na zemlji.“ Dok je ona tako govorila, čudio se njezin sin otkud joj traje tolika snaga. Već nekoliko miseci kako boluje i još uvijek u stanju je, da se toliko žrtvuje, da zamara sebe govorom. Posmatrajući ga nana primeti kako se bori sam sobom da opet ne brizne u plač, privlači ga na grudi te kao da hoće posljednji put da ga zagrije, ljubi ga u čelo, lice, a pri tom joj suza kanu na njegovu usnu, a što je za njeg značilo kao da ga je nož u srce udario, jer je tek sad ozbiljno svatio da će mu nana umrići i zarida tako bolno i tužno kako više nikad u životu plakao nije. Jadikovao je i osi'ć'o se tako nesrićnim što će možda još samo nekoliko časaka gledati tu milu dušu, koja mu je bila melem njegovog života, koja mu je sada posljednje poljupce svoje majčine ljubavi dilila i koja se je spremala da se za koji čas priseli u vično blaženstvo... **Pećó T. Marko**

† Misečina

Kanal je treptao sitnim stalnim talasima kao da se sva plava masa trese od velikog uživanja. Gledao sam more, vidio sam i nebo u njegovom noćnom ogledalu.

S onu stranu kanala ostrvo — koje je za dana grubo golo, nasmijano samo gdigdi u zelenim čipkama, — plavilo se u dubokom mraku misečevog osima mističnim plavetnilom, a ispod same te mračne plavetnosti široki kolut razigranog srebra je izvirao i razlivao se u vitkoj zmiji pravo ka zenici oka. Taj široki izvor sa neznanog mista, kao da je izbacivao mnoge mnoge srebrne vesele ribice koje su po toj zmiji plovile pravo u luku — u zenicu oka — da bi se daleko u duši usidrile. — Ostrvo je bilo mračni dragi kamen zavijen u meku kumašu noćnih daljina, a ispod njega su nevidljivi dusi morskih anđelaka izdšali usisanu misečinu i pridavali je lakim talasićima metalno svitlog mora. Ostrvo je bilo...

Iza leđa ribarski gradić u tihom žamoru šapata — ribari se spremaju u lov, misečine će nestati. Jedna po jedna pojavi se jasna svitlost na starim barkama i one zaklize u stenjanje vesala po ushićenom moru. Vesla stenju, ljudi čute. Svaka barka prolazi kroz razlivenu krv male crvene lučke svitlosti i suvi žilavi ribari za čas se okvase vatrenom krvlju; a kad zatim polako doklize u uski zmijasti mlaz rastreptala srebra, ribarska otrcana odila, teretom izmučene, stenjanjem promukle stare barke, jasna svitlost lampe, sve to zagori svitlošću nebeskog srebra i za čas se ta mala radnička tvorevina obavije plamtećim oreolom. Sad su bili u krvi, sad u plamtećem oreolu — i opet barka dalje stenje pri jednakom udaru vesala, ribari čute i plove na ledima plave mase, koja je ushićena svojom lipotom i dobrotom neba. Srebro izvire i dalje ispod kumašastog dragog kamena i lije se beskrajno i neprimetno, barke izlaze tiho u stenjanju na koje navikoše, i kroz krv i srebro otklize daleko na svoja mista u mističnu tamnu daljinu mora, gdi je za moje oko samo meka tama i lampe tih barki.

Strebro se stalno lilo, barke su stalno izlazile dok do jedne nisu bile napolju, kad najednom misec se počeo zavijati u laku rumenu koprenu i srebro po metalnom plavetnilu počeo da gori u lakim nijansama krvi — ribari su počeli lomiti svoje žuljeve.

Nisam od njih vidio ništa sem lampe, ali sam zamišljao kako oni sad tupo rade i čekaju. Vidio sam prvo onu malu krv lučke crvene lampice, zatim krvlju pokriveno srebro i povrh svega njihova tupa lica kako u noći love ljigavi krv. Čekali su, morali su tražiti i u gadnoj dubini mora svakidašnji zalogaj.

Na obali u okrilju tihog gradića šetkala se grupica, koja je uživala u toj noći misečinom obasjanog mora.

Misec je i dalje zadržao svoju crvenu koprenicu koja je

postajala sve teža, srebro je izviralalo ispod kumašastog briga i titralo plamićima vatrene krvi, metalno plavo more ushićivalo se svojom lipotom i dalje, samo daleko u tami svitile oči ribarskih barci kao da su postajale sve više sanjive.

B. V.

Gledaj mali braco...

Mali moj braco, o čemu da ti pričam?

Gledaj!

Vidiš li ova stisnuta dvorišta, koja okružuju visoke kuće?

Taj prozor kroz koji gledamo na ona lena dvorišta, isto pripada jednoj visokoj kući. U to dvorište nikada ne dolazi Sunce. U njima se dugo neće otopiti snijeg, jer ne može doći Sunce. A snijeg je tako ružan, jer pada na njegov dim, koji izlazi iz dimnjaka, smještenih na visokim kućama.

A ljudi, braco, koji žive u tim kućama, odrekli su se Sunca.

Je li, kako sami sebe varaju?

O kad bi oni znali, da ne mogu živjeti od onog sunca, kojeg su si sami stvorili.

Oni to ne znaju, ali slute. Otud im braco, i dolazi nemir njihovih duša.

Je li? I ti tako misliš?

Gledaj braco, ono dvorište u kojem je garaža. Tamo često znade izlaziti bolesno malo djevojčice koje pjeva.

Možda ispašta grijeha roditelja svojih?

Možda!

Ti ju još nisi vidio, jer izlaziš daleko odavle tražiti Sunca, kada ona pjeva. U njezinom visokom glasu imade toliko boli. Osjećam, da se ona smirila sa svojom sudbinom, ali glas njen odaje čežnju, koja traži nešto više.

Sunca!

Pođimo braco, do ograde onoga dvorišta u koje znade doći bolesno djevojčice i čekajmo.

Čekajmo dok i ona ne side. Pa kada side pjevati ćemo zajedno. Pjevati ćemo tako dugo, dok nam se glasovi ne slože u jedan, i tako pjevati pjesmu, koja će nam otkriti Sunce!

Naša pjesma bit će himna Suncu.

I tada smo našli Sunce. Sunce, koje će nas grijati i otopiti zamazani snijeg u našim dvorištima.

Pođimo braco!

Imati ćemo Sunca! Vječnog Sunca!

Braco! — Trčimo!

Put

Onaj drugima možda kratak cviećem, veselom svitlošću obasut put, meni je dug ali oporim trnjem časti bose mi labane misto cvlća mirisnog, svitlosti vesele.

Zašto barem traljavi pupoljcima rllko nađene zavitrine, da ne prošara ruka moja umorna, taj crni put, tu zimu puštošnu.

Zar da prizrem te žgoljave pupoljke zato što cvieće ne dobih? Moram! jer žudim jaki miris suncu se nasmijalih cvitova, ne mogu zamisliti da sam samo prolazne zavitrine dostojan... Samo ih još moram tražiti, grčevito tražiti, dok ih ne nađem.

Prizirem ih i nikakve želje za tim ukradenim zracima neba nemam, ali mi dojadi dugo traženje i ja u očaju pružam šaku, koja će sve više da se suši i kosmati, i za tim zavitrinama, da bi među prslima imao barem šlogod na tom putu, pa ma to bilo i lažno lipo.

S. Zvekanović

Ljubav

Voliti čisto i iskreno
To je moja želja,
Tišiti srce boljeno
I ne doći do iskušenja.

Njezina je ljubav bistra
Kao prva kap rose,
Kao izvor voda čista
Sa kamena sliva što se.

Zato je ljubim virno
I nikad misliti neću,
Da li će biti srićno,
Jer na kraj'u u grob leću.

Ioan Tumbas

Jutro

Rumeno i blago jutro slično obrazu
Mlade devojke posle prvoga greha
Budt se, i zraci peći sveta u mlazu
Bude bezimenjake na klupama ispod streha.

*A ja, pijan od života, vraćam se kući
 Sa mislima, dostojnijim čoveka nego kada je trezan.
 Hteo bi nešto da kažem, glava će mi pući
 Od misli u naponu snage, ali sam svezan*

*Time što postojim, i ostajem tako nemo
 I blenem u automobile i mlekarska kola,
 I lutam po ulicama, k'o što svi idemo
 Ne osećajući ništa, dok nosimo doze smeha i bola.*

*I mislim ono što nikada neću možda moći da kažem,
 Sada, kada sam jednako tup kao i u svim trenucima,
 Kada kao i uvek lažem da težim suncima,
 Za koja, da postoje, samog sebe lažem.*

*Težim visoko a uvek ostajem nisko.
 Zajedno sa ovim bezimenjacima proletni'eg jutra milim,
 Sa ovim ljudima prljavim a tako mi milim
 A sebe pitam: Podlače od koga si dopuštenje isk'o,*

*Da smeš da pevaš o devojkama, ljubavi i cveću,
 A ne čuješ orkestar bezbroj gladnih stomaka
 I oči ne vidiš ispijene ovih momaka
 Koji su ime nezakonite majke izgubili na nekom smeću.*

*Ne, nisam vas zaboravio i ovi stihovi prvi,
 U kojima pljujem na lance koji ljude sležu,
 U kojima ne računam potrebnu zemljinu težu
 Neka se rode zajedno sa suncem rađajućim se u krvi.*

V. Bašić

Sine, žene Marije!

*Ti, koji si došo ko stromak k nama sa dalekog puta
 Snagom gorde vjere,
 Znak si nam u tami kad se vrlo lako zbuni i zaluta,
 Kada sjenka ščepa
 Opake himere
 Svtjello što nam
 Srce u daljinu
 Vodi!*

*Sin si skromne žene i velike misli vječnog providenja
 Na raskršću tajne,
 Kroz dolnu muka, pogrda i drskih mnogih poniženja*

*Sinuo si zrakom
Mudrosti
Beskrajne.*

*Iz tame do svijetla uspto si doći preko svoga tijela
Na drvetu križa,
I bio si kruna Irnova, a' bijela
Uljeha, što svakog dana
Bivala nam
Blža.*

*Donio si život velikoga smisla sa plavih visina
I skinuo pečal sa velikih tajni
Što nam skrite bjehu
Kroz mnoga stoljeća!
Za Božijega si izdao se Sina,
Jer, na Njegovom kroz nizine, putu,
Bio si proa
Žrtvovana
Svijeća!*

*I propeše Te ljudi maleni i niski iz mržnje i zlobe,
Što si bio vjesnik ljubavi, dobrole;
Jer si kazo zakon u našem srcu od rođenja pisan,
Jer si rek'o cijenu za ljudske živote,
Tijesnost zemne grude:
Nek čovjeku čovjek.
Rođeni brat bude...*

*I danas Te ljudi propinju i mrze, jer si bio dobar k'o natono
[dijete.*

*Vjerovo si čvrsto u ljubavi čuda,
Pa se zato danas cizmom Ti smiju
I kažu da si zanesenjak,
Luda l...*

*Al' ne, Ti nikad umrtjeli nećeš, jer Ti si niko
Iz prirode same
Pod zrakom toplo ozarenog neba,
A smisao ovog ništavnog života
Naš'o si u gorkoj i od žuči čaši,
Kojoj se snode sve staze,
Sve težnje,
Svi putevi
Naši!*

Sve što Te više niječu i mrze i plaze jezik, na Tebe, svoj pseći,
 Tine ćeš više uzdizati se,
 Biti ćeš iz dana u dan
 Dičniji
 I veći!

Jer Ti ćeš ostati u srcima prostim pulokaz smislu
 Otvorenog groba,
 Gdje je jednakost u velikoj pravdi
 I kralja i roba.

I nikad niko poreći Te neće, ni nauk što si donio,
 Nit život i dužnost ljudi
 Zakonima neba,
 I bit ćeš svakom potreban
 Ko komad
 Zemaljskoga
 Hljeba!

Ostati ćeš centar oko koga ljudstvo
 Ko igračka se okreće
 I vrti,
 Jer Ti si prešao preko svih granica,
 Život si našo
 I u samoj
 Smrti!

Ostati ćeš ovdje kao vođa silan,
 I na visini Ti ćeš živjeti dugo,
 Jer Ti si bio velik ko Bog što je,
 A malen kao što je
 I sam
 Čovjek!

Ante A. Jakčić

U plamenoj jahti

Moje usijana jahta obavijena
 nevidljivim plamenom juri.
 Kuda?...
 Kuda je odnose demoni zli?...
 Sve ključa... kipli... vri...
 Čujte, stapa se sa ozarenom noći
 mornarev žalosni krik,
 jedan namrgođeni oblak

kovilla se- duri
 obgrljuje jahtu u okeanskoj buri,
 u ognju od plama.
 Ja sama...
 Moje telo pišti,
 krv sagoreva, cvrči...
 Sama u plamenoj jahti okružena
 nevidljivim krmanošima.
 Lelujavi oblak se nadvija
 i upliće iskljale prste,
 padaju kaplje, kao jutarnje rose
 slivaju se na zažarenu jahtu,
 napajaju žednu, sagorelu dušu
 čiji se puhor razvejava
 i gubi u pustoj okeanskoj tmini
 pa kada se nađe na velikoj visini
 utapa se u lelujavi, podsmješljivi oblak.
 O, zašto, bedna grdosijo,
 ne pustiš mlazeve kiše,
 koja će da ugasi, zbriše
 nevidljivog, plamenog krmanoša?
 Ti čutiš...
 Ti kriješ šmrk vodeni...
 Ti čekaš, ti čekaš da velrove pomamne strele
 zbrišu katarke i jedra,
 da svojim gromoglasnim urlikom
 razbiju usijana bedra.
 Ti čekaš da velar nasuče jahtu
 na pustli ostrvski sprud.
 Ti čekaš da ostrvske aveli
 razveju pepeo duše.
 Ti hoćeš, li čekaš
 da usijane grede razbojnici sruše
 u avelinjske hodnike morskih dubina
 ili da mrzovoljne ostrvske zveri
 vlažnim usnama pokupe pepeo moj.
 Ti čekaš da zahuktali vetar počne da se ceri
 tragediji jedne zalutale duše-bedne.
 Ti istrajno čekaš da napojiš tvoje prostore
 večito... večito žedne.

Zara I. Topalović

Pisma sebi

Pivati sebi danas možda je smišno,
 Al' šta ću kad me misli takove zovu?!
 Što se Boga liče neće biti grišno
 Da sebi posvetim lužnu pismu ovu:

*Pivam, dok mi se ko karte nade ruše,
Poput pokajnika suze stalno lijem,
Koje mi se nikad iz oka ne suše,
Jer ni na suncu ne mogu da se zgrijem.*

*Radost je moja pusla, sanjana bajka,
A tuga me je prožela sve do srži ;
Ona mi je utiha, sestra i majka
Virno me za ruku od rođenja drži.*

*O, ne znam, hoće li kada svanuti dan
Da sine to sunce više moga čela? l...
Teško mi je da lužim i pisme pivam,
U kojim je duša puna lišća svela.*

*Zalud se nadam i čekam dane bolje,
Spasa nema, pivo ili suze lio,
Jer bi to bilo Usudu protiv volje
Koji mi je život takav odredio.*

Šime lotić

Starim stazama...

*Kada te videh, trgoh se i tri godine stradanja
Pođoše ponovo na Golgotu duboko u meni,
Koji sam žrtvovao jednoj istovetnoj ženi
Tu mladost moju punu sveloga cveća i nadanja.*

*Odlučih se da palim opet, jer ja sam za lo stvoren,
Prežalio sam rane, koje ćeš otvoriti snova;
Pa svestan o iluzornosti ovaploćenja snova,
Jer svakom je suđeno da za sna bude mi razoren.*

*Unapred već znam da nikad nećeš pripasti meni.
Ismevaćeš ljubav čoveka, sportiste i pesnika;
Nikada nećeš hteti da primiš ulogu vesnika
Doba, koje bi trebalo sjaj da da lamnoj mi zeni.*

*Nek šum kapi moje krvi, pesme Tebi posvećene,
O kojoj ćeš pisati duhovito pismo mladiću,
Koga umišljaš da voliš, za vreme dok ja u piću
Pevam i kao lud plačem, oštumi umesto mene*

*Baladu o mukama srca prikovanog za život;
Za život u kom moram ko čovek da glumim niz rola :
Imam uloge smeha, plaču, zadovoljstva i bola
Koje ranjavaju dušu, koju mi pokriva život*

*Ti ne znaš da samo osmehom prikrivam brazdu i boru,
Kuju je život usekao oštrom knutom sred čela,
Koje ću pogruhl da me mučiš kako budeš hlela
Jer ja se ipak nadam da ću videti jednom zoru.*

Ivan Jerkoo

O nacionalizmu pridratnih Bunjevaca

Govorićemo o nacionalizmu jedne sridine, pogledajmo prvo tu sridinu, da bismo saznali kako ona posmatra pojam nacionalizma. Pojam nacionalizma, kao i svi drugi apstraktni pojmovi, ima uže i šire granice i varijacije, već prema tome u čijim očima se odražava.

Zna li prosti puk za relativno jasne, definicijom određene granice opšteg pojma nacionalnosti? — ovo je prvo pitanje koje nam se nabacuje ako želimo govoriti o nacionalizmu. Definicije stvaraju obrazovaniji ljudi — rađanje definicije pokazuje šire i tačnije ispitivanje definisanog pojma — a narod nikad ne dolazi u životu do tih definicija. Naše bunjevačko pleme sve do današnjih dana je bilo sastavljeno skoro od čisto narodnih slojeva, ono malo obrazovanih ljudi, sem svećenika, znamo kud je odlazilo. Da li je onda naš narod u granicama svoga plemena, obično bez vođa, mogao imati jasne pojmove o nacionalizmu, a dalje pitajmo, može li uopšte ma koji za zemlju prirasli zemljoradnik, seljak imati jasne pojmove o nacionalizmu. Mislimo da je odgovor svakome jasan i bez objašnjenja.

Naš prosti narod nije imao definisanog pojma nacionalizma niti je on znao, šta je to „nacionalizam“. Orao je, sijao i žnjeo svoje njive i u nedostatku političke vlasti naš zemljoradnik nije mnogo doprineo nacionalizmu koji se jasno očituje baš u tim definicijama, u tako zvanom larmadžijskom nacionalizmu. Jednom riječu želimo reći da niko nije čuo Bunjevca seljaka da govori o nacionalizmu. I šta su površne oči ustanovile, oči, koje ne računaju s time da prosti narod ne zna za definisani nacionalizam; oči, koje nisu vidile, da se Bunjevac nije pribrajavao ni u jedan narod, da on živi u svom plemenu i da ga neprijatelj podržava u plemenskome životu, da bi ga lakše slomio.

Ustanoviše da su Bunjevci jedan dosta nenacionalan element, koji na svoju nacionalnost slabo polaže, jer je nju sasvim zaminila vira. Ukratko ustanoviše to, ali oni, koji Bunjevca ne poznaju po duši, no samo po pazarnome danu kod od njega žito kupuju, ili ga poznaju po svojoj zavisti.

Dakle, vidimo da pridratni Bunjevci, narod, nemaju onog nacionalizma, koji ulicom trči i u prsa se lupa ili na barjake piše parole. Da li to znači da tu nacionalizma uopšte nema? Za one kojima to konvenira — svakako, za one, koji žele doznati objektivnu istinu, stvar se pokazuje sasvim pozitivno.

Mnogi će se možda začuditi, kada budu ovo pročitali: pridratni Bunjevci su bili skroz i skroz nacionalni, samo nisu imali termina za te pojmove. Ne govorimo o izuzetnim i ratu već bliskim nacionalnim obrazovanim Bunjevcima, nego o samom narodu i još jedanput ponavljamo, da su Bunjevci bili neobično nacionalni. Na početku spomenusmo da prost narod ne zna za de-

fnisani nacionalizam — narod u našem plemenu još ni termin, nije imao za njega — i to je uticalo na stvaranje jednog tihog, nesvisnog, urođenog i tim jačeg nacionalizma. Nacionalizam Bunjevaca je tih, bez istorijskih tragova, do malo ne prid kraj devetnaestog vika, bez spomenika kao i ova ravnica. Možda je i srića što je bio tako tih: neprijatelj je mislio da ga nema. Rekosmo, da se on ne ogleda u istoriji, niti se mi Bunjevci igde ogledamo, sem u svojoj maloj istoriji. U točku istorije nismo uspili prodrmati kaki veći zubac, davali smo bezimeno krv, junake — bez imeni tih nam ostade i nacionalizam, (nećemo tu pominjati borbe za jezik pri kraju devetnaestog stolića) ali neka nam ko izvoli sa osnovom i dokazima reći da ga nemamo! Imali smo ga samo su onda pojmovi bili čisto plemenski, a danas možda drugi!?

Mi tvrdimo, da smo Bunjevci imali svoj plemenski, svakakozjužnoslovenski plemenski nacionalizam koji je bio u podsvisti naroda i očitovao se samo u njegovom krugu — i to ne mislimo ostaviti bez dokaza. Istorijskih dokaza slabo imamo, daćemo argumente stečene posmatranjem tog nacionalizma koji se često najjače izrazio u jednoj svakidašnjoj sitnici.

Prvo pogledajmo, zašto je taj nacionalizam bio tih, bez glasnijih izražaja sve do najnovijeg vrimenta. Glavna pokretna poluga čitave stvari se nalazi u tome, što je narod bio obezglavljen, što su mu vođe bile denacionalizirane; što mu je broj prema neprijatelju bio strašno malen, ništavan; što druga južnoslovenska bratska plemena nisu mnogo, možda ništa davala na njega, to jest u svojoj sličnosti su ga pripustili sebi; što je oblast u kojoj su Bunjevci živili, ekonomski vrlo jaka i za njihova srca vezana; što su neprijateljevi napadi bili u formi tako diplomatskoj da otac svoga diteta nije vidio, da mu je ono denacionalizovano, nego je skoro mislio da je još dobilo mnogo štošta. (To samo izuzetnog primera radi!) Možda još mnogi nezapaženi razlozi, ali pogledajmo i ove. Narod bez vođa, u neobično malom broju, denacionalizacija od strane tiranina u formi koja ekonomski korisno utiče, nevezanost sa ostalim plemenima — sve je to jasno pokazivalo da je uzaludno i da se pokuša borba protiv neprijatelja, i da se tako izgubi sve, možda i zemlja koja je natopljena znojem naših didova postala plodna i prirasla uz naša srca. Ali nemojmo krivo suditi, jer taj tih nacionalizam se često razbuktao u prostom seljaku tako jako, da je bio sposoban na borbu do nokata — ali u drugom času su sinuli svi argumenti uzaludnosti te borbe i Bunjevac se povuko u obranu koja će ga sačuvati, misto da se upustio u borbu koja vodi u jasnu propast. Povukao se u tih nacionalizam

Nacionalizam se razgorio naročito kada su ga gazili. Inače je on bio u istoj sili u dubini duše. I tih nacionalizam, u podsvisti naroda je bivao sve jači i oprezniji od neprijatelja koji se okolo šunjao. Boriti se nije mogao, tribao se samo braniti, a u obrani čovik ide do skrajnosti i ogorčenosti. Seljaku su višeputa

na nadleštva baš mađarski Janičari pokazali kako ga denacionaliziraju i dicu mu otimaju i on je to dobro upamtio. Uzmimo za primer činovništvo za vreme Mađara; ode naš Bunjevac da plati poriz u teškim forintačama, a on se razdere na njega: „Ne beszélj kutya nyelven!“ (Ne govori psećijim jezikom!) Bunjevac je samo stiskao zubima i u sebi gundao i jasno progledao. Nacionalizam su mu gazili, to nikog tako ne boli kao Bunjevca, prvog Bunjevca, i on je morao pritiskom sile koju je on hranio, čutati — ali onaj tihi duboki nacionalizam je tim više rastao, što su ga više gazili. Seljak je vidio šta će mu biti od sina ako ga da na nauke, i bunjevački sposobni sinovi su često voljom otaca ostali za plugom i nad motikom, samo zbog ovoga. To naravno za nacionaliste larmadžije, nije nacionalizam! Bunjevac je u obranbenom nacionalizmu postao, tako reći, lukav. Sve dublje i dublje je usadivao taj nacionalizam da ga neprijatelj ne bi primetio i možda ubio. Sve je to bilo u podsvisti, to je bila obranbena reakcija prirodnog čovika, koji više radi po nagonu no po rasuđivanju. Bunjevac nije primao višu obrazovanost, jer mu je ona dolazila priko tuđe riči, a ako je primio, obično nije više bio Bunjevac. A Bunjevac, seljak je sto po sto Bunjevac! Ostali smo samo pri našim pismama, prelina i pripovitkama, kolima na rogčevima i divanima. Čuvalo se sve bunjevačko, a baš zbog gaženja toga, mrzilo se neprijateljsko. Čovik sa ravnice često mnogo čuva u svojoj dubini, to je bilo i tu — sva vrenja su se desila u nama Bunjevcima, bez saopštenja drugom. Gledalo se, da se taj tihi nacionalizam izrazi bar u životu i to znacima koje manje-više razumiju sami Bunjevci. Primer vulgaran, ali dosta snažan: ko je bolje zagledao u varoške bunjevačke kuće, često je primetio, da se sa kerovima samo mađarski govori. Čiča, stari Bunjevac, ni riči mađarski ne zna, ali keru zna reći: „Píci, gyere ide!“ ili „nem mész, bitang kutyája!“ Pogrišnom izgovaranju ovih staraca, ovih mađarskih izraza, površno zagledajući, ljudi se mogu samo smijati. Jest, ali pogledajmo tu spontanu vezu između dve stvari: tlačenje bunjevačkog nacionalizma od strane Mađara i težnja Bunjevca, da se Mađarima barem u duši osveti, ako mu je u stvarnosti već nemoguće. Mađari mu govore, da ne laje svojim psećijim jezikom, on govori sa psetom mađarski, da bi u ovom simbolu izneo, šta on misli o svojim tlačiteljima.

Mnogi će čudno gledati na ovaj budžački primer, ali mi smo rekli, da ne mislimo iznašati istoriju, već baš ove sitne stvari. U mnogim takim sitnicama narod pokazuje taj svoj tihi nacionalizam još i danas, jer Bunjevac jedino ono voli što je svoje. Sačuvao je sebe, svoje običaje, svoj govor, pisme i ostale narodne umotvorine što još više govori u prilog njegovog nacionalizma, za koji mnogi ne znaju, a mnogi ga hotimično negiraju. Bunjevci su maleni, a ipak se održaše protiv tiranina.

Ima još jedna stvar, gori već pomenuta, koja je mnogo doprinela, da taj nacionalizam nije mogao dati znaka o sebi. Jasne

pojmove o nacionalizmu, kao što rekosmo, ima obrazovani red ljudi i on ima da ih i masi objasni, a što je najglavnije, ima da o tom nacionalizmu masa obavisti širu javnost i inostranstvo. A da li smo mi imali te kurire sve do kraja devetnaestoga vika? A da li se baš kogod i zanimao za nacionalna osićanja jednog plemena od sto i pedeset hiljada duša?

Nismo imali te glavare koji bi mase zatalasali i u čvrste organizacije sabili — nismo imali ni vidno glasilo našeg nacionalizma za širu javnost. Za širu javnost smo bili zatvoreni, ali unutar našeg plemena osićanja su bila čvrsta — naš nacionalizam je imao čvrsto plemenski, bunjevački karakter.

Ovo samo radi objektivnog prikaza istine, a nikako radi isticanja tog i inače „tihog“ nacionalizma, kako smo ga nazvali.

Stipan Šimković

Novac u svijetlu historije

Ima rečenica koja kaže da je historija učiteljica života. Doista historija nije puko nabranje slučajnih događaja već je ona nauka koja povezivajući uzročnom i posljedičnom vezom historijske događaje prikazuje razvitak čovječanstva od podavnih vremena do dana današnjega. Kao takova stvara ona svoje sudove i zaključke na temelju istraživanja historijske građe pri čemu joj pomažu pomoćne znanosti kao: arheologija, heraldika, numizmatika i druge. Pokušaću da prikazem novac i numizmatiku u svijetlu historijskog istraživanja.

Nauka koja se bavi proučavanjem starog novca zove se numizmatika što dolazi od grčke riječi numizma, a znači novac. Izgledalo bi na prvi pogled da numizmatika ne može ništa pomoći historijska istraživanja. Protivno nas uvjeravaju činjenice da su mnogi historijski događaji utvrđeni baš istraživanjem starog novca i njegovih natpisa, zatim, novac prikazuje i umjetničku eru u kojoj je nastao, a najzadnje i materijalnu snagu države i kraja gdje je nastao. Za ljubitelja starina je novac umjetnina koja u malenom omjeru predočuje umjetnička djela prošlih vjekova. Da ovo potvrdim prikazaću u kratko historiju novca i njegovu važnost za ekonomski razvitak čovječanstva.

Nakon više manje samotnog lutanja ljudi su se počeli grupisati u zajednice i to samo zato da bolje i ugodnije žive. U takovoj kolektivnoj jedinici jasno je da je čovjek živio mnogo sigurnije i da je istom tu mogao da se specializira. Svaki radi nešto, međusobno mjenjaju svoje produkte i to je prvi zametak trgovine na izmjenu. I već se ovdje javlja u čovjeku iskonska želja za lijepim! Tu svoju (želju) težnju manifestira on najprije u što ukusnijem izdjelavanju oružja i oruđa koje mu je za život najpotrebnije. Iz čega se kasnije uz poboljšanje materijalnog stanja razvija i uvriježi želja za što većom ugodnošću i prijat-

nošću okoline u kojoj se kreće. I baš ovdje nalazimo zametak najprije umjetnog obrta a kasnije i prave umjetnosti.

Daljim razvojem i utjecanjem prilika na čovjeka nastala je potreba prikladnijeg načina trgovanja koji je ujedno odbacivao neku dobit, to je bilo javljanje prvih primitivnih novčanih jedinica kao što su: životinje, krzna, razno kamenje a kasnije i metalne šipke. Svi ti predmeti bili su vrlo nestabilne jedinice na samom jednom tržištu a da ne govorim o raznim tržištima. Vrijednost jedinice bila je naime određena prema individualnoj sposobnosti kupnje ili prodaje jednog čovjeka bez obzira na faktičku vrijednost za cijelo tržište. Ipak se ovaj način trgovanja dugo zadržao u praksi starih naroda, a i još danas ga nalazimo kod primitivnih naroda. Istom u 7 vijeku prije Krista pojavljuje se prvi i to kovani novac u današnjem smislu. On se pojavljuje najprije u Prednjoj Aziji i Grčkoj a zatim pomalo prelazi i postaje svojinom svih kulturnih naroda staroga vijeka. Prvi je novac nastao tako da je država za neku količinu metala preuzela jamstvo i odredila vrijednost i težinu. Prvi je novac vrlo nepravilan i nezgrapan bez ikakve umjetničke vrijednosti, ali se je s vremenom kovanje novca tako usavršilo da je novac kako je već prije spomenuto postao odraz umjetnosti svog doba. Na novce su stavljali znamenite događaje iz života i stavljali natpise, koji nam odlično zamjenjuju nestašicu pisanih dokumenata. Osobito treba istaknuti novce klasične ere grčke umjetnosti i zatim i helenizma koji su i u ovim malim umjetnima ostavili onu neprolaznu i majstorsku genijalnost grčkih umjetnika. S obzirom na ekonomski razvoj interesantno je spomenuti da se je kod Grka vrlo brzo razvio bankovski stalež i poslovi se kreću oko posuđivanja novaca u tu i inozemstvo, primanje uložaka, uplaćuju se i isplaćuju novci na podlozi novčanih napatnica i. t. d. Na tu tradiciju nastavlja se i rimsko novčarstvo, a rimski su nam novci ostavili lijep historijski materijal raznolikošću tipova i natpisa. Istražujući pak rimski novac mi možemo vrlo dobro slijediti razvoj državnih finansija i baš po tom novcu možemo zaključiti kako je u kojim godinama bilo materijalno stanje rimskog imperijuma. Za vrijeme jakih vladara novac je izrađen iz dobra metala, umjetnički dotjeran, stalne i faktičke vrijednosti, ali nastupom vojničkih anarhija novac gubi vrijednost u svim tim linijama. Napokon propašću rimskog carstva ulazimo u srednji vijek. Nakon pada rimskog novčarstva znači rani srednji vijek ponovni povratak trgovini na izmjenu. Tek Bizant i istok ostaju kod sistema monete. Na zapadu se tek sparadički javlja kovani novac ali to je samo za neko populariziranje vladara i taj se novac malo upotrebljava u trgovini. Karolinškom renesansom počinje se Zapad opet vraćati monetarnom sistemu trgovine. Sada opet smetaju slobodnu trgovinu i novčarstvo, feudalski, koji nesistematskim kovanjem novca čine zbrku na tržištima. To se je

dogadalo radi toga jer u srednjem vijeku vladar bi često puta prodao pravo kovanja novca nekom velikašu, koji kao privatnik nastoji da ugrabi što više novaca, dok mu važi ugovor s vladarom. Pomalo ipak uspijeva državi da monopolizira kovanje novca i sada počinje naglo jačanje trgovačkog i građanskog staleža. Tada nastaju velika socijalna trvenja, radi prelaza iz prirodne na monetarnu privredu, koja dovode do velikih ustanaka seljaka koji bivaju krvavo ugušivani. Kako se usljed promjenjenih prilika novac nalazi u rukama trgovaca i građana postaje on jako oružje i pritiskuje sve više feudalno plemstvo, koje je također živilo od velikih posjeda, koji sada sve manje prihoda donose, plemstvo se priklanja vladarima i tako se zameće apsolutizam. Za novčarstvo bio je od osobite važnosti papirnati novac koji se javlja u Francuskoj, premda u samoj Francuskoj dovodi njegovo uvadanje do kraha državne banke, koja nije imala pokriće u zlatu. Od onda kroči si papirnati novac put i danas prevladava iz praktičnih razloga banknota nad kovanim novcem. S vremenom apsolutizam se je izvrgao u despotizam i kada priljeti da uništi svaki napredak i poboljšanje naroda, radi svog održanja, drži se sav srednji i s njim i niži stalež i nastupa najprije francuska revolucija a s njom u vezi dalje revolucije u čitavom svijetu, koje donose u svijet i ldeju bratske jednakosti i demokratizma.

Industrijalizacijom u XIX vijeku nastaju oštre borbe za tržišta koja dovode kasnije do velikog svjetskog rata koji, kada nepovoljno rješava odnose konkurenata, nastoji se u zadnje vrijeme zajedničkog pridizanja iz poslijeratnih neprilika, ali do danas nije bilo nikakvih pozitivnih rezultata u tom pravcu.

I tako novac bez idealizma, bez pročišćenosti umjetnika predstavlja danas silu koja je u stanju da ruši i podiže.

Zagreb

M. B-ac

Južnom stranom

Sa gostoljubivim domaćinom Ljuljom, jednim koštunjavim Sarajlijom koji se tu doselio i njegovim društvom razgovarali smo još pored voza. Istočnjačka sarolikost, na malom gvozdenom mostu iznad stanice su posmatrali naš voz radoznali Južnjaci.

Ti ljudi su bili više primitivni no divlji; istina primitivnost je vrlo velika, ali nedostaje tu ona krvoločna vatra, onaj zviroviti pogled stalno gonjene divljači. Sioo sam se onih priča, što su o Arnautima stvarali naši stari, kada su prviput donosili ljude sa kečetima u naše krajeve. „To su ti divljaci, kojima je jedno uvo mnogo veće no drugo, a ubiće i svog oca samo ga ma i malo dimi.“ U očima im je više bilo čuđenja seljaka, kad dođe u velegrad i ne zna da se snađe, ne zna značenje za njega ne-

običnih stvari; za njih izgleda, još nije čisto značenje svita i okoline, nisu načisto sa životom. Nije ritko da oni služe vojsku u kojem gradu i da ne znaju svoju kasarnu za vrime službovanja.

Čovik kad ih gleda kako idu pored bivola ili pored visoko natovarenih magarčića, izgleda mu da su stalno u apatiji, da stalno sanjaju: pogledi im mirno blude pored pokreta kao krupne line bivolje oči. Duhovne sposobnosti su im još u klimama, moglo bi se reći da im je mozak jako tvrd i da je keče, taj pokrivač glave, zato tako malo, što taj tvrd, neprifinjeni mozak slabo traži zaštitu od nepogoda. Njihove duhovne sposobnosti i današnjih Evropejaca to su istok i zapad Skoplja. Kada čovik baci pogled na istočnu stranu više kuća, nenaviknuto oko vidi crn oblak i uplaši se od olujine, tek kad visoko vine pogled, ugleda nebo i siti se da je to Skopska Crna Gora, a kad se okrene zapadu u oči mu udari daleko ogledalo Šare, čiji snig se svitli na jutarnjem suncu kao razliveno srebro u kojem se gdigdi nađe po koji crni mladež od borova.

Dosta dugo smo se razgovarali sa Ljuljom, razgledali, dok naposlitku nismo pošli gvozdenim kolima put Kosova. Skoplje je brzo ostalo u jutarnjoj maglici. I sad ćete se poplašiti da ću vam ići uz prugu i od telegrafskih stubova pa do svakog kamička pričati kako je postao, kroz kake faze života prošao, kad je od oluje patio i možda vam reći da su ovuda išli i Vizantinci. Od svega toga ja ću vas poštediti, i to samo zato, što sam Vojvođanin i sa Vojvođanima, a mi imamo Bogu hvala, tu dobru naviku, da se svuda ugodno smistimo, pošteno najidemo, a još poštenije napijemo. E, onda da vam ne kažem, mi smo se u vozu prvu dobro smistili i onda smo se latili u dokazivanje da smo Vojvođani. Istina kraj baš nije bio romantičan i mogli smo ga gledati onako više neromantičnih, ali dobrih zalogaja. Izvinite ovo moje prozno raspoloženje, ali od dva zla bolje lakše, a ovo je lakše nego da slušate disputaciju o geološkim formacijama ovih zemljanih slojeva povrh kojih klizi voz. Još uz to kada bi vam pričao to iz trbuha, jer o tome nemam pojma.

Dakle, koliko smo kamenja i brda vidili to pripuštam vašoj fantaziji sve do Kačanika. Tu smo se malo izvukli iz naše vojvođanske kože i pogledali klisuru, koja se tu tek pokazivala. Čekali smo tu dobro vrime na koga i zašto zna onaj koji o svemu vodi računa. Prid kućama su stajali naslonjeni na ogradu stari Arnauti i prijatno se razgovarali. Među ovima je bilo vedrih otvorenih lica, koja su u mnogome odudarala od gornjeg opisa. Tu su se sigrala i dva derana od jedno osam godina, sigrala se ili baš voz čekala, ne znam, ali najjednom udariše u igru. Bili su jadnički obučeni. Dva komadića stare kože na nogama nisu bila toliko deformisana, da čovik boljih očiju ne bi mogao pogoditi da su to kadgod bili opančići, čakširice od daroca su

davno izgubile boju, a vitar je, koji je kazao iz klisure kroz bezbroj jama prolazio i lizao im butove. Na plećima im je bila krpa istina krojena, ali čovik nije mogao izmudrovati, da li je to htio biti kaput, prsluk ili bolondoš kako mi to Bunjevci kažemo. I sad neka me izvinu oni mališani i njihovi stari, što se petljam u njihovu psihu i mentalitet, ali sad mislim da razumim zašto su tako prljavi: sigurno misle da će se stranac privariti i misliti da imaju košulje, kad im vidi prljave grudi i uprckani stomak. Gornji dio tila ovih mališana bio je go golcat, samo im je ona krpa bila na plećima i to nezakopčana. Počeli su skakati naizmenice jedan drugom, motreći pokrete kao dva pivca koji se žele počupati. S vrimena na vrime pukli bi prstima, kečetima lupili o butove, stali i vrtili trbusima kao pravi čočeci. Ponovo izvinite za sirovost, tako višto su migoljili golim trbušćićima, da su im pupci išli po maloj talasastoj kružnoj liniji. Eto možda i zato nisu imali košulja, da bi putnici mogli u toj senzacionalnoj pojavi uživati. Nije ova igra išla bez muzike, stalno su lupali jezikom proizvodeći šum koji je otprilike zvučio plut-a, pilu-ta-ta-ta-ta, a stari su im i ritmički podvikivali, kao da ih bodre. Igru bi s vrimenu na vrime zaminilo hrvanje, koje je nastalo između njih kad bi koji novčić pao. Sasvim prijatno smo proveli inače nenasnosno čekanje i to zaslugom dva mala igrača, koji su nas spasli mnogih uzaludnih grdnja.

Pošli smo kroz Kačaničku klisuru i sad bi vas opet morao mučiti kamenjem. Ukratko da se razumimo, klisura je uska inače kako bi klisura bila. Puna je fantastičnog kamenja, ovećih gromada, koje su se više puta nadvile na prugu i prite padom. Ima tu i turskih glava od kamena i malih kuća, a one čute mrkom ozbiljnošću. Pokatkad se u padini pojavi po koje selo, u kojem čovik ni s najboljom voljom ne može pronaći ma i jedan prozor. Kuće su nekrečene, više kolibice no kuće sa zidom koji iskače horizontalno napolje s jedne strane. I ta sela su po našim pojmovi salaši, a u prolazu nismo žive duše vidili u njima, samo daleko gori mogla se među bilim ovcama nazriti jedna crna tačka, gorski čoban. Sa kamenja je po katkad skakao doli po koji bistri potok, koji se gubio u mutnom Lepencu. U klisuri smo se osićali stisnuti. Navikli smo da se pogledom vućamo na sate priko naše ravnice, a kamenje nam je silom upijalo svaki pokušaj oka da pogleda po vijugavoj zmiji potoka, čiji smo samo pad vidili sa strme klisure.

Osićali smo se, ne samo stisnuti, nego često i zastrašeni. Sa jedne strane tok zamućene reke, pruga je uz vodu da zemlje ni ne vidiš kad iz voza gledaš napolje, sa druge strane oko lupi u strmi kameni zid, a kad pogleda gori, crne naherene gomile kao da negodujući klimaju na gvozdena kola. Kao vitki crv koji se provlači bojaznom brzinom i sklanjajući se uvija krste, u vitkim kosinama je jurio gvozdeni kirdžijaš, sakrivajući se pokatkad u tminu tunela.

Kod jednog tunelića, baš pored vode stade voz. Desno voda, livo strmi zid — nikud prolaza, ali tu je most priko vode. Na onoj strani ukopan visok stub, pod njim kola čekaju putnike, od njegovog vrha priko rečnog korita vode žice istom, ali oniženim stubu koji je u dnu tunelskog otvora ukopan, na žicama vise dve daske učvršćene o dva točka na žici, putnici objaše te dve daske, povuku za jednu žicu i klize priko reke do onih kola, koja su tu kao kaka stepenica, zbog visine stuba.

Šuma je ovuda slabo, njive su žalosne. Gdi ima malo drveća, tu je obično kukuružnjača sadivena na njih i ti badnjići kuruznjače na drveću iz daleka izgledaju kao šubare naših dida. Ljudi se boje proloma oblaka, da im skupocinu litinu ne odnese sa zemlje. Ta kuruznjača se ni ne siče pri korenu kao kod nas, no visoko, skoro u polovini, izgleda zato, de bi zemlja bila torenija.

Prošli smo klisuru, nastali su brižuljci sa mekšim padinama, zemljišta malo zahvalnija, ali manje zanimljiva. Nikad za života nisam nosio sat sobom, ne znam koliko nas je gvozdeni kirdžijaš nosio dok nismo stigli do Kosova. Nisam mnogo zapazio ni stanice manjih mista, koje su i tamo slične našima — dosadne za gledanje, dosadnije za opis. Krenuli smo odmah Muratovom tulbetu od jedne ovake stanice. Put nas je vidio uz mlaku padinu, kroz žitnice. Kad nismo bacili oko po ivicama polja, gdi je ono zadrlo u planine, činilo nam se kao da smo na našim slabijim, jamavim žitnicama. Izgledalo je kao da smo na klisama i dolovima. Tulbe je ograđeno visokim zidom, u avliji zgrade čuvara, po koji spomenik. Unutra prazan sarkofag, pet do šest otvorenih turskih kniga leži na stočićima, iz kojih po koji strastveni skupljač starina brzim kretom iskine po koji list. Ne znam, možda su ove knjige zato tu i stavljene, ako nisu onda bi se ovo moglo nazvati malom krađom. Čuvar tulbeta je inteligentan Turčin, priča dosta, mnogo nas ima, skoro niko ne sluša iako svi zapitkuju. Turčin priča, kako njegov rod još od smrti Muratove čuva ovo tulbe, nasliđujući u tome sin oca. Svi smo gledali, svi smo pitali, slušali, u knjigu positioca ime na upisivali, gurali se, tiho dobacivali o kojičemu i podosmo dalje, stvarno mnogo ne uočivši, ali sa zadovoljstvom da ćemo kod kuće moći pričati da smo i tu bili.

Istočno, na livo od tulbeta, iznenadila nas jedna slika: seoce od dvadesetak kuća, možda desetak, tipa pričanskog. Novije kuće na našim parcelnim imanjima, nabijanice sa crvenim cripom. To su kuće naših ljudi, odmah smo vidili, ali nažalost seoce nam nije padalo usput, a za čudo ni tu nismo vidili žive duše. To su kuće pričanskih kolonista, a eto i oni već uzeše običaj da se zavlače u kuće kao ovi Jušnjaci. Brzo se mi aklimatizujemo. Eto i mi smo tu tri dana i već bi svaki učio arnautski, svi ti govore „vidi gu bre“ ili „daj gu bre,“ misle da je ono „gu bre“ arnautski, pa tiraju bez duše, jer više ne znaju.

Pored puta, na jednoj njivici naspram sela je orao mlad čovik, arnautskog izgleda. Dva vola su upregnuta u jedno ralo. Naši plugovi se svitile na suncu kao poštena lica, njegovo ralo se sastoji iz jedne krive kuke s kakom se kod nas rukovet kupi, i ta kuka para zemlju po kojoj se kamenčići šarene kao trule jabuke. Više na volove nikim čudnim glasovima, na ralo se svim teretom tila nagnuo, da bi se ona kuka jače zabola i kad je tako isparao jednu brazdu — sramota mi kazati brazdu — sav umoran stane, da se izduše. Naš seljak bi se tužio, grdio, on je stojao mirno, dahtio i tupo buljio u nas, kao da to drukčije ne može, ni ne smi biti. Dosta vremena smo ga gledali nas trojica, drugi za već vijugavim putem odmakli put spomenika palim ratnicima, koji se nalazi na jednoj uzvišici. Jedan napolitku oslovi jadnog orača:

— Je li bratac naš rođeni, kako ti je ovo selo?

Mi smo ga već dobar komad gledali, on nas tek na ovo pitanje pogleda. Nije ništa razumio. Izraz lica mu je bio, kao da nikad za života nije čuo čovika govoriti. Gledao je bez i trunke zanimanja za nas. Kad smo svi navalili na njega pitanjima, onda je odgovorio nikim mucanjem, kao da jaje okreće u grlu. To mucanje je bilo bez boje i bez najmanjeg izraza u licu. Uvidili smo, da ćemo se tu slabo koristiti. Ovaj je bio sigurno od onih, što otsluže vojsku, gdi dobiju jedini kulturni uticaj u svome životu, ali ni tu ne mogu naučiti šta je desno, što li livo i ko im je mater i otac. Ore prid selom, ne zna šta je to.

Pošli smo za ostalima uz padinu razgovarajući o ovome. Nismo daleko odmakli, nismo bili od onih halapljivo znatiželjnih koji se uvijek žure a ništa ne vide, kad jedared začujemo za ledima treskanje kola i sitne visoke povike na konje. U ovim krajevima, gdi magarac i mazge sa visokim teretima cvataju na svakoj čoši, nemalo nas iznenadi sitni topot konja i zveket kola. Dva brdska konjića, na samarima zvečkala, na kolima četiri kočića misto llvče, lotra od dvi široke daske, na džaku sa slamom skoro na rudi sidi kočijaš, jedan Arnautin malo bolje obučen. Uz brdo nam nije bilo lako, dočekamo mi Arnautina i zaustavimo ga.

— Kuda ćeš gazda, ideš kudkod u selo? Pravo putem?

On mane kandžijom u znak potvrde i polovnim jezikom smrsi štogod, koje je htilo biti otprilike: „Pa dabome!“

— Hoćeš nas poneti do spomenika? Ideš i onako prazan?

— Hoće, hoće, kako... blago se nasmije i ponovo smrsi, da će nas i te kako poneti i odmah nam i namisti džakove sa slamom. Kola su bila prostrana, nesrazmerna za konjiće. Pobjasmo se da ćemo biti teški, ali Arnaut podvikne njegovim tankim visokim glasom i podosmo kasom. Vidili smo po odilu, da ovo mora biti gazda, kod njih čovik iz bolje kuće. Malo posli, na kola primismo i manje žensko društvo, te ja dodoh pored gazde na samu rudu. Počesmo razgovor. Ja voluo zemlju,

on voli zemlju. Odmah ga zapitam koliko ima zemlje. Razumio je i odgovorio — ja nisam razumio.

— Kako miriš zemlju, na jutro, dan, ralo?

Nije znao reći. Sigurno je dobio zemlju od oca, kako dobio, onako ostavio i ne tiče ga se kako se miri. Razgovarali smo mi zato cilog puta, o novcu o dukatima i lirama, dinarima i metrima i sve što sam doznao, bilo je to, da ima tri konja, pet krava i dva bivola.

Kad smo se vraćali, on je rudu okrenuo natrag. Sad smo tek doznali da je on pošao sa tom namirom da izletnike nosi, a ne u selo. Bio je primitivan ali trgovac — nije nam bilo čudo što je gazda. Put manjeg tulbeta, gdi je po pričanju Muratovog vezira grob, nismo išli, veče je već bilo na domaku. Krenusmo popriko po poljima, nizbrdice. U nizbrdici u pravcu vezirovog tulbeta, naidosmo na izdanke božura. Kažu da ovcice samo tu raste. Sigurno zbog naročitog tla. Narod mu pridaje drugi značaj; cvit je crven kao krv, samo tu raste, prosta narodna duša stvorila to me legendu i kaže da je ovo cviče postalo od krvi kosovskih junaka. Mnogi u to viruju i koji su tu iskopali krtole, da ih ponesu kući i usade, svi su govorili: — Da, vidimo, možda će ipak rasti?

Veče se pomaljalo iza plavih planina koje su zagrlile Kosovo. Kad smo se popeli na ruševine jedne stare džamijice, u kojoj su sad po svim znacima kokoši okolnih salaša spavale, i pogledali čudne sene skorog večera u podnožju dalekih planina, činilo nam se kao da tamo daleko niču stari junaci, da se u potaji svitli oružje i kad je sunce naglo padalo i bacalo brze sene, kao da na tim senama biži Sibirjanin Janko.

Lake magle su igrale na vršcima planina, polje je bilo već pokriveno tamnom koprenom, samo se daleko na po kojem visokom vrhu još pokatkad zaigralo sunce, kada smo uz ocrtni trag gustog dima pošli ka Kosovskoj Mitrovici. Dubok mrak i čudne konture sitnih kućeraka.

Sutradan smo rano skočili iz kreveta — vidićemo stari grad Zvečan. Kroz prozor smo ga ugledali kako veličanstveno gleda sa visoke mogile na nas. Iz daljine gledan, bio je ponosan, kao kaki orao u svojem visokom gnjizdu. Uzvišenje sa strmim kosinama, završeno u jednom vrhu koji sačinjava Zvečan. U ranom jutarnjem plavetnilu, kako smo ga iznenada ugledali, bio je veličanstven. Prizor nas je prikovao. Bio je kao vizija, sav obavijen maglom lake prolitnje kiše. Bio je lipa, veličanstvena vizija... Dugo smo posmatrali tu viziju — vidili smo da zbog kiše nećemo moći doći do njega. Strminom po blatu bilo bi ludo poći i kad bi stala kiša, ali ona tiha kišica nije obećavala to. Možda je bolje što ga izbliza nismo vidili, možda bi stvarnost porušila viziju.

Bio je pazarni dan, promet u Mitrovici. Razgledali smo varoš po lakoj kišici. Blata je bilo, Bogu hvala i na odmet.

Sitnica nije bila ni krvava, nit je junake nosila, ali mutna da. Pazar se održavao na zemlji, a pošto je sad kiša padala, u blatu. Zelje, grnčarija, drvenarija, sitnije namirnice osim pečurki i suve ribe, sve je to na zemlji. Prasici se ne prodaju kao kod nas, svaki po prase pod pazuhu ili prida se i na pazar. Zanat-ske izradvine, kape, čipke, štofovi, odila, to je obično u dosta čistim dućanima, koji, misto da imaju vrata, zjape čitavim iz-logom na ulicu. Gazde tu side, izrađuju i svoje tvorevine, piju kafu, trguju. Na mostu Sitnice usprkos kiše, side tri do četiri nožara, na komadiću asure rade i prodaju noževe. Ima tu no-žića, velikih lovačkih bodeža bričica i sve se to rađa na ulici.

Prošli smo malo dalje i kroz varoš. Sitni kućerci sa dvo-strukim cripom, promet ljudi u južnjačkom odilu, otvorene ra-dionice, prljavi ljudi sa otvorenim ranama... neobično lipi ku-jundžiski radovi, prave čipke od srebra... U jednoj drvodiljačkoj radni, ugledasmo lipe frule. Počeli smo u njih duvati proizvo-deći čudne zvuke. Gazda se smijao našoj neumišnosti. Zovne jednog prolaznika, uzme frulu iz moje ruke i pozvani poče da svira. Prikazao nam je sve znanje njegove orijentalne muzike koju je snaga primitivne frule mogla podneti. Gazda se smijao na nas, kad mi je frulu opet dao. „Tako se svira, jeste li vidili šta mi znamo?“ govorile su mu oči. Svirač mirno produži put, gazda je uzeo od njega frulu bez riči, a o zahvaljivanju ni da spomenemo. Frula je bila jedna od najlipših u njegovoj zbirci — kad sam pogledao za sviračem i pomislio na njegova usta, izabrao sam drugu, goru.

Prošli smo gradom po kiši kud su nas oči vodile, napo-slitku smo se ipak našli prid hotelom, koji je gledao u pijacu. Promet je tu najveći. Cio dan u gradu, možda zbog kiše, ni-smo vidili vrlo malo ljudi obučeni po evropejski. Prid hotelom je sidilo oko pet čistača cipela i reklamiralo svoju vištinu. Kad sam pogledao na zbirku mrkih lica na pazaru i na ove čistače, meni se učinilo da ovde vlada običaj: umivaj se kad te kiša pere, ali cipele čisti barem triput dnevno. Istina, da smo i cipe-la osim naših, vidili malo.

Mrak je pao ranije, bio je dan kišovit. Kroz gusto blato i priko lokvica vode, sa čestim neprijatnostima za naše noseve, razbijeni kao karavana jadnih skakali smo sa kamena na kamen birajući suva mesta ispod kućeraka. Dovukosmo se sa prtljagom do stanice.

Kroz gusti mrak huktao je gvozdeni kirdžijaš izbacujući guste pramove dima, u kojem su se igrale vesele varnice, čiji život je odmah postao žrtva sitne kiše. Jurili smo u mraku na Jug, da bi jednom naglom okukom od centra njegovog pošli na naš krajnji Sever. Bili smo umorni, puni uspomena i reflek-sija i misli o našem rodnom Severu. Vraćali smo mu se u zagrljaj.

Žalosni svatovi, veseliji podjani

U Subotici 1683. god. tako posli Velike Gospojine, jednodrid podne krene se Petar Bilić od Krmpotah, na važan put. Visok je to i crnomjanjast čovik, istina malo pognut, al' je u snazi. Briga i nevolja oru mu brazde po čelu i obrazu, pa i sad tare o čemugod glavu. Krenuio se kud god al' nesigurno koraca. „Kako da mu idem?“ misli u sebi, „kad baš nismo u dobroj ljubavi. Ismijat će me. Taj ne zna ozbiljno divanit. Narugaće se možda mojoj nevolji i bojazni.“ Petar turi prste među dugačke vlasi, počese se, al mu padne na pamet, da ga i ne svrbi glava. Spusti ruku i misli dalje. „E, Bože moj, moram baš njemu, kad kažu da je on dono glas. Hm! Moram njemu pa šta bude.“ Krene se malo odvažnije. Kad je priš'o Dulić-gredu, uputi se Vučidolu, tamo zastane kod jedne kuće. Okliva jedan komad, pa se onda okuraži i lupi lulom o vrata. „Ko je?“ odazva se glas iznutra. „Kršćanska duša“, odvrati Petar. Zjalo na vrati se otvori i pošto vide iznutra ko je, otvore se vrata i gost uđe unutra. „Hvaljen ti bio kršćanski Bog, komšija Lazo!“ „Amen!“ odvrati ovaj, „ded sidi.“

„Kaži po duši brate Lazo“, reče Petar, „jesi l' se iznenadio kad si mene vidio kroz zjalo?“

„Borme jesam, šta da tajim. Mora bit' velika nevolja da si se ovamo uputio.“

„Baš nemir me goni, i eto moro sam ti doć.“ Domaćin ga ponudi sa duvanom. „Znaš brate Pero, reče Lazo, mi sad u ovakim teškim vremenima baš nismo poštedjeni od nevolja. Ded puši, jel vina bome nema, znaš ako, nedaj bože, kaki Turčin bane, jao svima nama.“

„E pa kad si već spomenuo Turčina, pa eto zato sam i došo. Daklem došo sam da te pitam, šta si ti čuo, — da Turčin ide opet i novači, pa da kupi i dicu od petnaest, šesnaest godina?“

„Tako govore brate Petre, odgovori Lazo, kažu da se Turčinu prohtilo ići na Beč, pa da mu zato triba vojske. E tribaju momci jer u takoj vojsci, ta znaš ti dobro da padaju ljudi k'o snoplje, i ko trava košena. Naša su dica već narasla, pa i dorasla sablji već u šesnaestoj godini, zato traži pogan-ska neman već i take mlade. A da je to istina, ta već čuo sam da su jedni Janičari pod pridvođstvom Ahmeda Jemisdžije već sašli po zapovidi Muhamed paše iz Budima, sve do Bajje na šajkama, po Dunavu. Hej! Bogda se podavili u Dunavu sve do posljednjeg.“

„E brate Lazo, šta se ti staraš o tim da čijeg će sina odnet' Turci, ta ti i tako nemaš u tim godinama dice, za sablju. A ja bome i i danjom i noćom na trnju idem i na iglama sidim. Pa sve mislim: evo Turci rad mog Bariše Eto u takoj sam ja nevolji.“

„Nemoj ti brate Petre, tako divanit, ta imam i ja nevolju. Stra' mi je za moju Jelu. Mlada je cura, al' već divojku, pa se već zagleda u nju poganska neman. Ne smim je već ni rad vode poslat'. Kako da je sklonim?“

„To je istina, al'...“

„Šta, al'..? Misliš ti komšija Petre da je tako lako naći u našem mistu momka za divojku? Jedni vele: našto da se ženim kad ne znam dokleg ću živiti' pa ni gdi ću svršiti. Jel' čim odrastu oma ih nose Turci za Janičare.“

„Ne govorim ti ja, brate Lazo samo onako, reče Petar, slušaj da šta ću ti kazat. Daklem, ja imam momka a ti imaš čer pa ja bi volio mog Barišu da sklonim od Turaka jel' je već navršio šesnestu godinu, a ti bi opet sklonio tvoju Jelu. Eto baš zato sam ti i doš'o. Zaboravi naše razmirice u nevolji smo i triba da se pomognemo.“

„Šta?... Tvoj Bariša je već tako naras'o?“

„Jeste, brate Lazo.“

Lazo se zamisli, pa posli malo silovito nastavi divan. „Znaš šta“, reče Lazo, uzmi ti moju Jelu za tvog Barišu. Budimo pretelji, pa ćeš ti oprostiti od nevolje Barišu, jel' Turčin ne dira oženjene, a ja ću biti' miran za moju Jelu.“

„Istina prava. O tim pripovida cio svit, da Turci ne diraju oženjene a ostavljaju i udate na miru. Zato sam se brinio cilog puta, da kako ćeš ti tu ponudu primiti, brate Lazo.“

No sad je svanilo starcu Petru, bar jedan suvajski kamen mu se odvalio od srca. Hm. Kako i ne bi? Komšija Lazo tako ga lipo primio, uputio kako valja Turčina privariti, pa još i mržnje nestalo. Istina on se nije ni srdio već Lazo je bio jogunast, al' evo on se kaje i popravljju svoj grih, pa misto omraze nudi preteljstvo. Pošten je čovik pa nek tako bude.

„Nek bude, daklem pretelj Lazo kako si kazao. Zovi tvoju Jelku unutra i reci joj da šta smo svršili, i da ju i ja vidim, p onda ću otići do pater Andjelije. Ili najbolje, idi ti, i zapitaj ga da kada će moć doći vinčat.“

„Al' počne Lazo, nebi' dobro bilo prija i Bariši kazat da šta smo naumili, pa da i on pristane na ženidbu?“

„Ne staraj se ti sotim pretelj Lazo. Istina, da je moj Bariša, kad sam mu napomenio ženidbu, zanoveto, jel' kaže, da ni čuo ni vidio nije da se ko od petnest-šesnest godina ženi, i on se ne boji ni turskog paše, i neće se ženiti. Da tako govori sva ta današnja luda mladež.“

„Švedno. Kod moje kuće, ja sam gazda i kako oču tako mora biti'. Nevolja nas tira da tako radimo: taka su vrimena pa šta ćemo.“

Na poziv Laze udje Jela, njegovna najmlada cura.

„Faljen Isusi“, pozdravlja gosta, i poljubi ga u ruku.

Amen, i fala dite moje reče Petar. Zasukiva brkove, pa je gleda, a ima šta i viditi. Jela je lipa crnomanjasta, sridnjeg ra-

sta obučena u bilo. Bila suknja, bila košulja sa širokim rukavima i modar prsluk sa srebrom vezen. Na nogama crvene papuče; crne oči, crne vlasi, lice bilo a obrazi rameni. Ta lipie već ne moć želit. Petar je dariva dukatom.

Lazo se malo zbumo, ta kako i ne bi, voli on svoju čer pasad da je izgubi. Al' šta će već počne. „Jelo! Ti znaš kaka su vrmena, pa mi smo svršili da ćeš se ti udat' za bač Petrovog Barišu.“

Sluša ona riči starijih i vidi, da se ne moć pogadjati, već tako mora bit. Niko nepouzdanje joj se vidi na divojačkom licu. Istina mlada je ali uzrast, ponašanje i onaj blagi stid odaje, da je ona divojka za pravog momka. Ne raduje se, ali mirno stoji i sklona je primit' zapovid svoga oca.

Zato kad naposlitku i budući svekar zapita je, da ima l' rada poč za njegovog sina? Ona prosto odgovori: „Ako on oče, ja ne marim; i ovako već nije dobro pa onda šta bude, samo nek ne ostane ovako kako je dosad bilo.“

Pošto ju Lazo pošalje napolje, ona poljubi ruku svom budućem svekru i rekuć', zbogom, udalji se.

Nije posli tog razgovora prošlo ni toliko vrmena, koliko je dan i noć, kada je već sve spremno bilo.

Jesenja večer Ladna kišica sipa, i sve veći mrak nastaje. Na Dullć-gredu vere se niko malo društvo, ima ih tako sedmero, osmero. Nemaju riči, ne govore ništa, jer su niki neveseli, kao da će mrcu ili kakom sudu nepovoljnom. Petar Bilić od Krmpotah vodi sina Barišu na vinčanje, divojačkoj kući. Siroti svudan paze i gledaju da ih ne bi Turci opazili i možda zaustavili. Zato idje šnjima šest mestelundžija da ih obrani od iznenadnog turskog napada. Tako dodju do kuće Laze Mahničā.

Tamo su ih već čekali, i žurno ih uvedu unutra. Dva mestelundžije odu malo podalje od kuće da čuvaju stražu. Unutri posidaju na čilime i peći, a domaćin i svekar sidnu oko malog astala i piju vino što su ga kradom nabavili. U sobi gori slabo, lojana svića, samo toliko da bač ne budu u mraku. Nema veselja, nema vesela podsmija i podvikivanja. Nema pisme lakrdijske, i jedva se čuje po koji razgovor.

Svekar pokunjeno sidi, ali sa pouzdanjem u se, ko onaj koji je opasnog neprijatelja nadobio. Prid njim otarak (peškir) proštrt, a pod njim čilimom pokrivena klupa. Dočekali su ga kao najmilijeg pretelja. Lice mu ozbiljnoću svojom odaje njegovu neoborivu volju, koja zapovida i bez riči. Učutivši on, čuti i družba njegova.

Mladenci počimaju gledati kradom jedno u drugo, kao da se hoće osvidočiti, jesu l' se ono prije pornavali? Ta kako da i ne. Sića se Jelka dobro na momka koji je usomadne obranio od jednog nastrijivog Turčina, samo o tom nije ništa smila kazat' kod kuće jer bi se baču zdravo poplašio. Ali Jelka ostaje ona koja je i bila. Kao da malo uvažuje to gotobrado momće,

Sa svojim ponositim držanjem uzdiže se nad cilom družinom; i vidi se na njoj da opakost sudbine i zapovid roditelje svojevoljno prima.

Bariša, sin Petra obučen u lipo čojano odilo, čakšire sa turskim turom, prusluk isvezen zlatom i srebrom i sa velikim srebrnim pucama, široki rukavi od košulje puni su veza, na nogama opanke, a u pojasu lip srebrom okovan nož a oko pasa sablja. Udesio se on za ovaki važan događaj života svog. Najpre kad mu je bačo kazo da se mora ženit, baš mu nije bilo pravo, al' kad je čuo da koga mora uzet rado je pristao.

Ta kako i ne bi, kad ju je teškom mukom izbavio od onoga Turčina, al' o tim nije nikom ništa govorio. Bariša prije hladan i usiljen počne jednom goriti u licu kao da su ga Jelkine siva-juće oči upalile. Razumi sad on Jelkino ponašanje, ta ona nije svojim kazala kako je prošla sa Turčinom, pa ni sad neće da oni znadu pa se zato tako ponaša ko da ga ne pozna.

Duboku tišinu prikine jednom jecanje matere divojačke. „Oj, jao, curo moja. Jedinice moja, al' su žalosni svatovi tvoji! Al' ti je nima svirka, svatbenika tvojih!“

Družba pogleda jedno u drugo, samo svekar sidi s mirom i ne buni ga taj žalosni glas. On je čovik svisan, i vladalac je svoje kuće i osića u sebi da ne čini prijti nikakve nepravde, uzimajuć joj ćer u svoju kuću.

Pretelj Lazo ražari se u licu, ukorljivo pogleda na svoju ženu i na licu mu se čak poznalo, kako šapće: „Hej puste li, kratke pameti.“ Ženske šapućući tiše majku ražalošćenu. Jedared sama lipa zaručnica progovori:

„Nane! Nemojte srdit dragog Boga. Ta to već ne možete želit' od mene da nevinčana, da brez pravog druga svoga, po-vežem glavu. Kad tako mora bit' onda nije ni teško.

„Neka ti je po božjoj volji, odvрати žalosna mater, koja nije bila naučila davat' svoje dite ko u krađu. Ali evo sad ma i žalosnim srcem mora pristati.

Na taki odvažni ukor divojački, sva se družba malo raz-veseli, ženske počimaju opet divaniti a i Lazo sa ponosom gle-da na svoju ćer i nudi pretelja i društvo iz starovinske čobanje, u kojoj je rujno vino jasno klokotalo nad usti' pretelja.

Malo posli bać Petar se već počo uznemiravati. „Šta je to od našeg oca Andjelije?“

Pretelj Lazo to nije dobro! Obećo je da će večeras doći, a ono već blizu je ponoć i još ga nema.

„Da ga nisu ulovili pogani, rećiče divojkina mater, jer oni borme ne vole što naši fratri zalaze u narod.“

„Moglo bi se dogoditi i to, ali ja ne virujem reče domaćin. Nego, ako on nije bio kod ove kuće, možda ne zna ovamo doć“ reče Petar.

Zagledaju se jedan u drugog. Lazi kao da padne štogod napamet pa će čeljadima svojim:

„Je li sinko Ivane? Jel' pružena ćuprija priko velikog dola za našu stranu?“

„Jeste, molim bačo, reče Ivan, baš ja sam je namistio. Ali mož' bit da je pater Andjelija ne mož' naći.

„Ajde sinko, idji pa slušaj i gledaj, da ne dangubi pater Andjelija tražeći ćupriju. Privedi ga priko nje jel' noć već prolazi. Samo pazi da te Turci ne vide.

Svi odobriše zapovijd, a Ive uzo svoj čvornovit višnjevac: jel' oružja nije htio nosit da ga ne bi Turci slučajno uvatili pa bi sotim gore bilo, već sa svojom batinom krene se prid patera.

Ali samo što je Ive položio ruku na skakavicu da otvori vrata opazi kroz zjalo da je već pater Andjelija tu i evo i tura pero od skakavice sad ovamo sad onamo, i oće da uđe. Ive ga pušti.

Za čas ude u sobu i svati imaju šta gledati. Otac Andelija do više pojasa mokat i ukaljan.

„Šta je, križ-bože? Niste l' pali sote proklete ćuprije?“ pitaju žene i već hoće da ruže ljude svoje što neće da jedared već oprave priko dola pošten prilaz. Ali umiri ih blagi redovnik. „Nemojte,“ reče on „kriviti nikoga, nego hvalu dajte Bogu, što nas nije veće zlo snašlo.“

„Šta je Bože?!“

„Borme, mili moji, ni mrve šale nije u stvari.“

„Ded govorite samo naš drag i pastire i naš oće,“ rekoše žene ljubopitljivo.

„Čekajte dok se otac Andelija malo osuši i prisvuče,“ ukori ženskadiju Lazo.

Oma one prisvlače ga, habit mu suše, cokule čiste, suve novotkane obojke mu daju. Posle svega počo pater da pripovida.

„Kad sam stigao na do i krenio vamo ćupriji, nisam išo dugo: kad čujem glas kopita od konja a zatim i ljudske glasove.“

Ja nisam ni mislio na nikako zlo. Mislio sam da su naši, pa da sa paše tiraju konje. E, al' bome to nije tako. Kad su došli bliže, a ono turski oružnici. Ja borme ajd doli u trsku. I ni mi je bila luda bojazan, jel' kad su došli prema meni a to baš prokleti Janičari. Pa šta mislite ima med njima i naši ljudi.

„Pa kako ste ih upoznali u mraku oće Andelija?“ u pita Petar.

„Po strahu tušta se vidi. Kad sam se baš namišćo u trski nika bunarina se zgodi baš kraj mene i skliznem u nju. Tu sam se umočio kako me vidite. No sam mišljah, Bog i njegova pomoć! Već su blizo bili. Čuli su i oni kako sam se sakrio. Niki i sadu sa konja pa pritraže sve, a ja trsku u usta pa se zagnjurih u bunar. Malo posle podignem se i čujem na čistim bunjevačkim jeziku da ni u Bosni lipše ne govore, kako kažu:

„Ova pustoš puna je zvirenja, našto drugi odgovori na turskom isto tako štogod. Naposlifku posidaju konje i ajd dalje.“

„No, to nisam mislio, reče Petar, da bi već i od naše krvi i ode služili Turčinu.“

„Dragi moj brat' Pere, već podrug vika je prošlo da kako se Turčin miša sa nama. Nasilan je, privlači, otima ljude, žene, dicu. Da Bog sačuva.“ (Nastaviće se). Mandić

X Bogati prosjaci

Iznenadio se, kad su posli bojaznog kucanja ušla ta dva zbunjena lica. Kad je iz pobrkanog govora razumio šta otprilike žele, sio ih je u naslonjače, ponudio duvanom i počeo je s njima razgovor, da bi se malo oslobodili.

Jedan od dvojice, bogatiji po izgledu, sada sasvim jasno i na dušak iznese stvar u kojoj su došli. Kad je i poslidnju visoko izgovorenu rič oglasio, domaćin odgurne isprid sebe papire na stolu, pogleda za dimom svoje cigarete kao da u njemu vidi stare slike, zatim na mladiće i zamišljeno kimajući glavom počeo:

— To je lipo gospodo, prosite za vašeg siromašnog druga da bi mogao produžiti nauke — prosite, jer ovo je naposlitku jedna forma prosjačenja među boljim ljudima. Zar ne?

Obadvojica bez razmišljanja, da bi mu zudovoljili, kimnu:

— Jeste!

On zamišljeno i sa vizionističkim crtama na licu produži:

— Jest, vi prosite za svog druga, to je lipo, jer i za ovotribo snage — ali ja imam prijatelja koji je u ovom dobu sam za sebe prosio!

Ovo je bio usklik. Pogledao ih je zažmirenih očiju, kao da ih pita, mogu li oni to. Gledali su u njega onom zvaničnom ozbiljnošću, koja ostaje na licu dok prilike tako traže. Nisu znali šta bi mu rekli. On se još jače zamisli i produži:

— U skupljanju dobrovoljnih priloga naićete i na njega, sad će vas pomoći, sad može. Neće vam pričati, sem mneniko ne zna o njegovom prosjačenju i niko mu danas ne bi virovao... Prosjaci ne pričaju o sebi... al prosjaka ima svuda... materijalnih prosjaka...

Gospodo, — uzdahne kao da se budi iz sna — prosjaci ove vrste imaju u sebi tako nevirovatne snage, kao što je nevirovatno govoriti o njihovom prosjačenju.

*

Napolju je zima sve jače stezala hladnim zubima, u vazduhu je sikla jeza. Vitar nije ni duvao, no se polako u masinosio s mista na misto i razmilio se po glatkim, mrazom obučenim stvarima. On se pojavljivao polako, kao lagani talas, iza kuća, kroz drveće, i udarao u prodore ulične, spuštao se po avlijama, zavirivao kroz napukle prozore u siromašne sobice — a od te njegove polake, ali jezive podmukle šetnje, zadrhtala su srca siromašaka koji su dočekali zimu bez drva i tople obuće i odiće. Kad se taj talas samo približio napuklim okancima siromašnih kućeraka, okna su skoro nečujno zadrhtala od bojazni da će ih sad zahvatiti i od tihe nade da će ih nismoći.

Zemlja se smrzla, kad koračaš po njoj sve zvoni, a drva sve ciliču i ropču kad ih jači nalet vitra povije! Vrepci se uvukli po slamama i trščanim krovovima, pa kad naiđe nalet oštrog vitra koji sipa hladnoću i oni zadrhću tiho u suzvuku sa napuklim okancima prozora. — Udovica Marga je noćas slušala, kao već mnoge neprospavane noći, one tihe ali tim jezivije drhtaje okanca. Ni iz njezinog skromnog, skoro jadnog odžaka ne goni ljudi vitar sidi dim, samo kad se što kuva za nju i sina. Sidila je poduprta laktima o siromašnu uzgljancu napola se držeći da ne sklizne i da škripa kreveta ne probudi sina joj Stipu. U sobi je vladala vlažna tišina, zacrnjena gustim zadahom, koji se skuplja u sobama u kojima su ljudi gori i danju i noću. Taj zadah i vlažna tišina, para od disanja i znoja, školjavo žmirkanje uvučene lampe, stvari u sobi — sve je to davalo jednu čudnu atmosferu. Soba je bila skroz i skroz siromašna. Jedan razglavljeni astal se držao još nasrid sobe, poduprt sa tri starija stoca. U čoši se crnio neodređeno zagasit orman, sav išaran nagrizlinama crviča. Uzduž sobe su bila dva skromna, ali čista kreveta, po zidu svete slike, kandilo, zidni kalendar i veliki stari sat. Na astalu su sad bile poslagane kojikake šolje i boce i među njima, kao kaki starešina oko koga su se okupili, kadgod bogato ukrašena, sad poabana lampa od emailja, koja je bojazno žmirkala. Svu toplotu je davala ova lampa i tilo Marge i sina joj Stipe.

Marga se uzdržavala i da diše; teško joj je bilo, sve je bolilo, ali se bojala da sina ne probudi. Stipe je sidio na stocu prid njezinim krevetom, glava mu pala na prsa, sav se priklopio, pa u zimskom, istina otrcanom kaputu koji je ličio na kaki zgužvani karakter stare pijanice, spava umornim snom, od koga će se više umoriti no okripiti. Mater ga je gledala dugo i stalno gledala i nikako se nije smila pomaknuti. Bolovi su je kidali sve jače i jače i okanca su se tiho bojazno tresla, njihov trepet je prilazio na njezino srce — ona se ipak drži. Izgledalo joj je kao da je na strmoj padini ledenog briga i da se zgrabila za džbun šiljatih igala, da se drži za njih čvrsto, da se ne bi skliznula u ponor. Led je sve gladi i gladi, ona sve jače i jače steže igle koje joj se ubadaju u dlan i prste ali pustiti ih ne smi. Ne može, on jedva što je malo zaspao. Nije siromašak ni htio, bdio bi više nje svu noć i kad bi samo zastenjala, pitao bi je i ugadao joj — ali san ga privario. Kako ne bi, juče je cio dan hodao po salašima, u ono malo cipela i kaputića, a sad svu noć... I šta se je morao napatiti dok je one dvije torbe napunio... Samo da ta zora zakasni danas, ali ona je već tu. „Danas malo neka se zadrži,“ molila je Marga. Ta on neka još malo spava! Uslišaj mi molitvu Gospode, ne vidiš kako je izmučen, umoran. Zora, dan nionako mu ne donosi dobro, pusti ga da još malo spava, zavridio je.“ Vitar se prominio, misto onog tihog obilaženja, zajujuka oko kućerka i zadrma tanko

prozorče. Marga se trgne i većma zavuče pod dunju. „Sveti Bože, šta će biti s naš?“ polako izusti.

„Šta će biti s naš?“ ovo joj se učini sad tako strašno, tako ogromno, čudovišno strašno... Već dva miseca ona leži u krevetu, ništa ne zarađuje misecima, a Stipe ide u školu. Ide, ne može ga izvaditi, on ne može izostati, kad je blizu kraju. Ali šta će biti s njih? Sića se ona, još kad joj je muž bio živ, u ono vrime je kuća bila puna kao i kod drugih siromašnih ljudi. Drva, granje i kuružnjača, su bili složeni u stražnjoj avliji — jutrom i večerom su založili peć, da je soba postala sva svitla, bilo okrečani zidovi su se smijali od topline — a sad? Dok je on bio živ, nije prošla zima da oni nisu zaklali dvoje ili troje svinja — danas vidi divenicu ili slaninu, ako Stipe donese koji komadić sa njegovog puta po salašima.

Kad bi to ljudi znali?! Njezin Stipe, lip, mudar momak, ide u školu, a ide nediljno dvaput po salašima s torbama, da bi imali šta založiti. Šta on mora siromah da pritrpi?! Još da nije tako pametan... Jedan mu kaže: „Bitango, mrcino, jak si kao bik, šta ne odeš raditi?“ Drugi: „Kad bi mi svakom dalje — i mi smo siroti, idi bogatijima. Znamo, nevolja je nevolja, ali eto...“ Treći: „Šta će biti od tebe, ako još ovako mlad počneš!“ On sve to mora trpiti, sve njemu mogu lupiti u oči, svi njega mogu gaziti. — U školi nema pomoći, — neka se školuje onaj, ko to može! Pamet nije za svakoga!

Zna ona sve to, osića sve i dok on sridom i subotom poslipodne po salašima muku muči, ona sve to čuje i vidi; čuje kako su na ovom salašu nahuckali na njega kerove, kako mu onaj gazda daje komadić, ali gunda, da više ne dođe; i čuje i to kad Stipe po pustim njivama zaplače i zaviče u vitar: „Bože, zar ja to moram?“ Vidi ga, kako on onda pomisli na nju i u poderanim cipelama gazi dalje smrznute njive od salaša do salaša. Uveče kad mrak padne on se vrati umoran sa dvije pune torbe i usiljeno veselo se smije, vadi iz torbe komadiće i pripovida joj kako ga svuda usrdno pomažu. Ona samo sluša ne govori ništa, no se samo usiljeno blaženo nasmije kao i on. Nikad ga ne bi ni po cinu života zapitala, zašto dolazi tako kasno u mrak kući. Znala je da u sumrak već nije išao po salašima, svaki bi ga izgrdio i otirao sumnjajući na njega. On se u sumrak dovukao obično do kraja varoši, sio u kaku zavitrinu pod slamu i čekao tamno veče da se može dočepati kuće neopažen. Mogao bi ga koji od drugova viditi, ako bi slučajno zašao u ovaj siromašni kraj. Njegovi drugovi večerom sigurno sude po pozorištima, bioskopima ili su na igrankama, kartaju se, a on mora ove dvije torbe vući. Bože sačuvaj, kad bi ga koji od onih tanke dlake vidio, sigurno bi ga pipnuo, malo se udaljio kao što to slikari čine prid slikom, kad hoće da je bolje uzmu na oko, i nasmijao bi mu se: „Kake su ti to tor-

betine Stipane!? Što bi bila slika, da te snimim?!“ Marga je znala šta bi tada bilo: Stipe bi zakrvavio očima i Bog da sačuva onog. Zato ga ona nije nikad pitala zašto on tako kasno dolazi sa svog puta, a baš ni o drugom ga nije pitala. Bilo je uzaludno. Da su barem rođaci bili bogatiji, ali dok joj je čovik bio živ, još su od nje dobijali pomoć... a dobrota komšija joj isto malo pomaže. Mora biti... Siromah, još uz to neće da redovno legne spavati, cilu noć drima pored nje i ujutro u školu. Drugih dana i prospava danju, ali ovaj dan...

Vitar ponovo jako zajauče, zadrma prozorče kao da se Margi smije, na što se ona divlje trže i ispruži ruke prema prozoru, kao da želi sina obraniti. „Dosta si ga šibao danas,“ izdere se u duši na vitar, a u glasu joj je bilo toliko pritrnje, da bi se od nje i kamen zgrozio. Stipe je dalje spavao, samo se posli udara vitra malo stresao i noge podvukao pod poabani zimski kaput. Disanje mu je bilo u vlažnom zadahu, teško i umorno, kao u bolesne životinje.

Zora se polakim, ali sigurnim korakom približavala — pivci su je već prviput oglasili — pa Marga ponovo poče moliti Gospoda, da je gdigod zadrži: „Gospode, Ti si dobar,“ poče ona strastveno moliti u mislima, „njoj je svejedno, a vidiš ovo moje siročće njemu će doneti crni dan. On će se iz kratkog ukradenog sna, probuditi umoran od jučerašnjih muka, sve će ga boliti, oči će mu još goriti, a moraće u školi štiti crna slova i šarati po tabli... Nije Gospode, mogao učiti kao njegovi drugovi — a ne može sad ostati bez škole, on je za nju stvoren — šta će s njega biti?! Sad šta će biti, sad se bojim! Gospode, zar Ti ne znaš i za milost,“ gorko zajauče Marga, kad joj onaj nije odgovorio, „zar Ti ne misliš na nas sirote, zar si samo bogatima otac? Nije dosta, što ljudi vele: ako si siromah, ne idi u školu — a što je on za školu stvoren? Gospode“ ponovo skrušeno poče moliti, „ne ištem mnogo, samo ga od ovog dana spasi — ta što više spava, tim je bolje za njega — više živi, nama je život samo u snovima lip. Zamisli, sad će ustati očemeren, u hladnoj vodi će se umiti, neće mu prijati jilo, gladan će ići u školu, nije spremio što je tražio... nije kriv, morao je komadićima napuniti torbe... Šta će mu reći, kad ne bude znao — neće ga razumiti, kad ga Ti ne razumiš. A danas se tako bojim, nikad nije ovako umorno zaspao ...niti teško disao...“

Počela je da glasno razgovara sa Gospodom, zaboravila je da onaj, za koga moli, spava pored nje, a zora se zato približavala sve više. Što je zora bliže dolazila, ona je sve više vikala, očajnije molila. Nikad prije nije osičala ovo, sad je čula teški bat zore, kako juri njihovom prozorčetu. Marga je očajavala: „Nemoj Gospode, ne može se više, ne mogu ga gledati. Ovaj dan ga drži u snu, ovoga se strašno bojim, a neće, ne bi htio da izostane... Dva miseća već ovako ide, ali ovaj... šta misliš

ovako bunovan, uzbunjen da li će smiti kojem drugu u oči pogledati? Šta će biti, ako u školi ima i koji salašarski sin, pa mu otac dođe i vidi mog Stipu i upači prstom na njega: „Ovaj je juče sa torbama obilazio salaše!“ Ne ubijaj mi sina, spasi ga!... Zar me ne čuješ Gospode!?“ Strašno otegnuto je viknula i naglo se utišala, kao da sluša, neće li se na ovaj krik kodazvati...

Sa starog zvonika zazvoni pozdravljenje, pet je sati, zora uveliko. „Zar me nećeš uslišati Gospode?“ vikne Marga još jedanput. Jedan čas je buljila u prazninu, niko se nije micao, samo je oko kuće vitar zavijao, zima sve pucala, kad se na jedanput više malog prozora pojavi jedno svitlo lice, jako svitlo, tako svitlo lice, da gledati nije mogla u njega. Marga pokri oči rukama i sva uzdrhtala — sad se pripala što je tako jako vikala — poče da sluša glas onog svitlog lica :

„Ej Margo, Margo,“ poče ono lice blagim glasom, „nisi me razumila. Nisu razumili oni koje milujem, koje u zlato i svilu uvijam, a ti da me razumiš, koja se za leden igle držiš da se po ledenoj padini ne skližeš u ponor, koju hladnoća miluje, glad ljubi i grli, koja si udovica i mater... No ne boj se Margo, ti si srićna, ti imaš sina, a tvoj sin je velik čovik. Margo, on je zimu savladao, šiljaste igle otupio, i ako kadgod, kao i ti, drekne od bola, čudit mu se nije. Ne boj se: veliš, nije naučio stvari za ovaj crni dan, bojiš ga se — ništa ne mari: on je naučio mnogo više, on je naučio tebi blaženstvo stvarati, kad njega bol najviše peče, on se naučio smijati prid tobom kad ga igle najviše bodu. Nemoj zaviditi onim gospodičićima, njegovim „ko je mogućan, nek ide u školu,“ drugovima, što večerom u svitlim salama igraju, velika pozorišta pohadaju i na glatkim kartama teške rapave psovke radaju. Jedan od onih, da li bi imao snage za dana po salašima torbe vući, noću više svoje bolesne matere bditi, sutradan u školu ići?! Pitam te Margo, da li bi oni to mogli, da li je veći i bolji tvoj sin ili oni?“ pooštri pitanje onaj svitli i malo stane. Marga ne reče ni riči, samo još više prikrije lice rukama, a onaj svitli lik nastavi :

„Nemoj očajavati ni malaksati, dok imaš sina. Ne boj se, vidi, pogledaj ga!“ Marga polako digne glavu, pogleda na msto, gdi joj je sin još i sad spavao u dubokom snu, kao da se u sobici ništa ne dešava. Poslušala je glas pokorno i pitanje o sebi o sinu, nije više jasno shvatala. Lik je začutao. Ona pogleda sina bolje i gle, od čuda da zanimi! Soba se sva ozari svitlošću i počne rasti i rasti, a Stipe uporedo s njom i kako soba korak po korak veća, i Stipe sve više plećati i raste. Sav se okupao u svitlosti, pa blaženo spava i raste. Sobica postaje veća i veća, Stipe veći i veći, svitlost sve veća i lipša... Marga se blaženo nasmije, okrene se onamo gdi je bio onaj svitli lik, otvori usta da mu štogod jako ponizno saopšti, ali lice već

nestade. Ona se okrene natrag, pogleda ponovo sina, sin se toliko povećao, digao se visoko da mu u jakoj svitlosti ne može lice ugledati. Ona se bojala za njega — bilo joj je to sad čudno. Gledala ga je još dugo, kako se stalno povećava, zatim je utonula u jednu blaženu prazninu i lebdila, lebdila dugo, a za zoru više nije marila. To lebdenje joj je tako dobro palo, da nije marila da nikad ne pristane.

Zora je kao i obično, dolazila mirno, bez teškog bata.

*

U pola sedam, kad se Stipe probudio, mater mu je spavala. Zapravo se on nije probudio, nego usplahireno skočio iza sna, kao noćni stražar koji je zaspao na teškoj dužnosti. Prva slika kod takog stražara bi bila: pokradena čuvarina, strogi gazda sa mrkim gojaznim očima, koji ga grdi i otpušta iz službe. Stipe nije spazio tu ni gazdu ni stroge mrke oči, no mu se prvo pojavilo jedno mutno i neugodno osiće: on je zanemario dužnost koju je sam sebi postavio, sagrišio je sam protiv sebe.

Brzo pogleda na mater, nije li možda trpila nuždu u čemu, zato što je on spavao. Ona je spavala dubokim snom, na licu joj se rasula jedna blažena svitlost i slaba rumen je probijala po mršavom licu, što već davno nije bilo. Prvo ga začudi, zatim se malo smiri. Polako joj priđe, omiluje sive kose, zatim pride slici sv. Stipana i tiho se pomoli. Noge je jedva dizao, da ne bi mater probudio. Tišina je sad bila dragocina. Kad je vitar jače navalio, on se prikorno trzao: — ne smetaj joj, davno nije spavala. U toj tišini spremi joj na astal sve potribno, polako se umije, spremi knjige pod mišku, zatim se još ogleda, da li je sve u redu prija nego ode. U ogledanju i tihom razmišljanju dođe i do vrata, okrene se, počne zavirivati po čošama kao da štogod traži. Zadržavalo ga štogod, to štogod ga nije dosad diralo, dok je za njega bila tu samo mater, koja blaženo spava, ali sad prid vratima ga spopade nelagodna uzbuđenost. Štogod mu u dubini počne vreti, mutiti se, i u glavi mu se zavrti jak umor, nesanica koja ne želi spavati i štogod neodređeno ludo; kao uspomene, čudni snovi i vizije budućnosti. Siti se škole, jučerašnjeg mučnog dana, neobičnog sna, netaknutih knjiga, matere, bolesti i sirotinje, i bi mu da kudgod nestane, gdi ga niko neće uznemiravati, gdi bi za ovaj dan postalo ništa od njega, ugužvanog kaputa i nečišćenih pocipanih cipela.

Sad se samo razbudio. Šta će u školi, kad nije uredio šta za nju triba — a muti mu se po mozgu i kad na dobru rič pomisli. Vrtio se prid vratima, tražio po sobi, kao da ima vrlo važnih stvari da nađe i čudio se nagloj buri u njegovoj duši, otimao se... Jučerašnje posli podne, spavanje na stocu, poslagani komadi što je iz torbe izvadilo, sve mu se slilo, sve ga tišti, čudovišno grozno.

(Nastaviće se.)

L. B. Snagan